

HEINAL OSWIATOWY

NR 11/197
2020

Miesięcznik Małopolskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli

www.mcdn.edu.pl

Ukazuje się od 1992 r.

ISSN 1233-7609

Sposób na czas wolny –
zajęcia pozalekcyjne i pozaszkolne

Od redakcji 3

Zagadnienia oświatowo-edukacyjne

Bartłomiej Gołek

Kilka uwag o potrzebie organizacji czasu wolnego dzieci i młodzieży oraz ich spotkań ze sztuką 3

Magdalena Orlik, Wiesława Krysa

Znaczenie zajęć pozaszkolnych 6

Marzena Sula-Matuszkiewicz

Szkoła, która budzi zainteresowania 9

Danuta Sterna

Rozmowy uczniów w zdalnym nauczaniu –
8 sposobów na ich zorganizowanie 11

Z perspektywy doradcy

Bożena Jopek

Zajęcia pozalekcyjne w nowej przestrzeni edukacyjnej 13

Kinga Wierzbicka

Kółko biologiczne „Obserwacje i doświadczenia
podstawą wiedzy o człowieku” 16

Informacje i komunikaty

Polecamy sieci współpracy i samokształcenia Małopolskiego Centrum
Dokształcenia Nauczycieli 18

Z naszych doświadczeń – przykłady dobrej praktyki

Halina Pulchny

Haft matematyczny, czyli malowanie nitką figur geometrycznych 19

Dorota Długosz

Liczba Szecherezady i inne ciekawe tematy 21

Beata Ciepły, Joanna Łach

Nie można odzyskać czasu, ale można przestać go tracić... 24

Konteksty i inspiracje

Joanna Fisior

Empatyczna komunikacja od przedszkola 27

Kreatywny Nauczyciel

Edyta Mróz

Gwiazdeczek podróże małe i duże 30

Barbara Olewińska, Agnieszka Kołodziej

Powrót do Przeszłości 33

Okładka: Fot. Archiwum UMWM



Wydawca:

Małopolskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli

Rada Wydawnicza:

dr Łukasz Cieślak (przewodniczący, dyrektor MCDN), Małgorzata Dutka-Mucha, Zygmunt Fryczek, Barbara Ledwoń, Ewa Sojat

Rada Redakcyjna:

prof. dr hab. Stanisław Palka (przewodniczący) – UJ, dr hab. Krystyna Ablewicz prof. UJ, dr hab. Władysław Błasiak prof. UP, SWPW, Lech Gawryłow – OKE w Krakowie, dr Krzysztof Gerc – UJ, dr hab. Jolanta Karbownik prof. Ignatianum, dr Iwona Ocetkiewicz – UP, dr hab. Teresa Olearczyk prof. KA, prof. dr hab. Marian Śnieżyński – UPJP2

Redaguje zespół w składzie:

Daria Grodzka (redaktor naczelna), dr hab. Małgorzata Kaliszewska prof. UJK, Joanna Peter (OKE w Krakowie), Marzena Sula-Matuszkiewicz (PBW w Krakowie), Halina Wesołowska (wicedyrektor MCDN), Sylwester Kopeć (sekretarz redakcji) oraz zespół nauczycieli konsultantów MCDN: dr Ilona Dudzik-Garstka, dr Małgorzata Jaśko, Mariola Kozak, Wojciech Papaj

Redaktor naczelna:

Daria Grodzka
tel.: (12) 61 71 111; fax: (12) 623 77 41
d.grodzka@mcdn.edu.pl

Adres redakcji:

Redakcja „Hejnału Oświatowego”
ul. Lubelska 23 (MCDN)
30-003 Kraków
tel.: 12 61 71 111; fax: 12 623 77 41
<http://hejnaloswiatowy.mcdn.edu.pl/>

Opracowanie materiałów i korekta:

Anna Róża Płatek

Warunki przyjmowania materiałów:

Materiały do publikacji należy przesłać na adres redaktor naczelnej: d.grodzka@mcdn.edu.pl

Tekst: o objętości do 10 tys. znaków ze spacjami, format Word for Windows, czcionka Times New Roman; rozmiar czcionki 12; odstęp wiersza 1,5; wymagany tytuł i krótkie wprowadzenie – lead; krótka informacja o autorze; przypisy i bibliografia zamieszczone pod tekstem.

Redakcja zastrzega sobie prawo do adiacji i dokonywania zmian formalnych w artykułach. Redakcja nie zwraca nadesłanych materiałów oraz zastrzega sobie odmowę publikacji materiału bez podania przyczyny.

Przedruk materiałów publikowanych w „Hejnale Oświatowym” bez zgody wydawcy jest zabroniony. Zakaz nie dotyczy cytowania publikacji z powołaniem na źródło.

Czasopismo ukazuje się w wersji papierowej (wersja pierwotna) oraz on-line.

Nakład 1000 egzemplarzy

Skład i druk: Digital Art Studio Gała Przemysław

ISSN 1233-7609

Od redakcji

Szanowni
Czytelnicy

Autorzy ustawy z 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe w art. 1 (Cele systemu oświaty) stwierdzają, że „system oświaty zapewnia w szczególności: (...) warunki do rozwoju zainteresowań i uzdolnień uczniów przez organizowanie zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych oraz kształtowanie aktywności społecznej i umiejętności spędzania czasu wolnego”. W tym numerze „Hejnału” dużo miejsca poświęcamy problematyce organizacji czasu wolnego dzieci i młodzieży, a także roli i znaczenia zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych z punktu widzenia celów edukacyjnych, wychowawczych i psychologicznych. Autorzy artykułów zwracają uwagę, że czas wolny, jego struktura i sposób spędzania mają duży wpływ na psychiczny i fizyczny rozwój młodego człowieka, na jego wszechstronny rozwój osobowy. Po lekturze rozważań teoretycznych warto skorzystać z przykładów dobrej praktyki.

Z bogatego wyboru tekstów polecam także artykuł przedstawiający metodę Porozumienia bez Przemocy. Jak stwierdza autorka, dobrze by się stało, gdyby ta metoda była nie tylko sposobem komunikacji w domu między rodzicami a dziećmi, ale także by zagościła na stałe w naszych szkołach i placówkach.

Zapraszam do zapoznania się z informacją o przedmiotowych i problemowych sieciach współpracy i samokształcenia tworzonych przez nauczycieli i dyrektorów, których celem jest wspólne rozwiązywanie problemów, dzielenie się doświadczeniami oraz przykładami dobrych praktyk. Zachęcam do udziału w sieciach współpracy i samokształcenia realizowanych przez nauczycieli konsultantów oraz doradców metodycznych Małopolskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli.

Miłej lektury,

Daria Grodzka
redaktor naczelna
miesięcznika
„Hejnał Oświatowy”

Kilka uwag o potrzebie organizacji czasu wolnego dzieci i młodzieży oraz ich spotkań ze sztuką

dr Bartłomiej Gołek

Publiczna dyskusja na temat współczesnej edukacji i spraw z nią związanych w dużej mierze dotyczy problemów szkoły, kształcenia szkolnego, kształcenia formalnego w instytucjach edukacyjnych. W mniejszym stopniu skupia się ona na tym, co uczniowie robią po lekcjach i poza szkołą.

Edukacja – w nowoczesnym ujęciu – oznacza „ogół oddziaływań służących formowaniu się zdolności życiowych człowieka”¹, zdolności te zaś dotyczyć mogą wielu obszarów funkcjonowania jednostki, m.in. obszaru intelektualnego, fizycznego, emocjonalnego czy społecznego. Chodzi więc w edukacji nie tylko o programowe oddziaływania na ucznia w toku lekcji szkolnych. Równie istotne zdają się być dydaktyczno-wychowawcze oddziaływania na dzieci i młodzież w toku różnorodnych zajęć pozalekcyjnych (organizowanych przez szkołę poza obowiązkową dla ucznia siatką godzin) i zajęć pozaszkolnych (organizowanych przez placówki, instytucje i organizacje inne niż szkoła).

Obszarem, który zagospodarować mają zajęcia pozalekcyjne i pozaszkolne, jest czas wolny ucznia, to jest „czas do dyspozycji jednostki po wykonaniu przez nią zadań obowiązkowych (...) nauki obowiązkowej w szkole i w domu oraz niezbędnych zadań domowych”². Jest to więc czas, który może zostać przeznaczony na zajęcia dowolne, podejmowane bez zewnętrznego przymusu. W życiu dorastającego człowieka podstawowymi funkcjami tej kategorii czasu są m.in.: odpoczynek (regeneracja sił fizycznych i psychicznych), zabawa i rozrywka, bezinteresowna działalność

społeczna, wreszcie rozwój osobistych zainteresowań i zdolności.

Czas wolny to czas, który może zostać przeznaczony na zajęcia dowolne, podejmowane bez zewnętrznego przymusu

Wszystko to sprawia, że czas wolny, a ściślej rzecz ujmując jego struktura i sposób jego spędzania, ma duży wpływ na psychiczny i fizyczny rozwój młodego człowieka, jego wszechstronny rozwój osobowy. Zdaniem Tadeusza Wujka „oznacza to, że czas wolny służy nie tylko wypoczynkowi, lecz również rozwojowi intelektualnemu, kulturalnemu, zdobywaniu nowych wiadomości, aktywności społecznej, estetycznej i obcowaniu z innymi ludźmi, a w efekcie samorealizacji”³. W dużej mierze w wolnym czasie zwykłego dnia dokonuje się proces naszego samokształtowania, autokreacji. Ważne, by zwrócić na to uwagę już od wczesnych lat szkolnych, wdrażając wychowanków do samokształcenia i samowychowania na różnorodnych polach doświadczeń. Dobrą ku temu okazją zdaje się być organizowanie dla dzieci i młodzieży interesujących zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych, w toku których młodzi ludzie mogliby odkry-

wać i rozwijać swoje pasje, talenty, zdolności i zainteresowania. Konstruktywna organizacja czasu wolnego wychowanków jawi się dziś jako istotne wyzwanie dla rodziców, opiekunów, nauczycieli, wychowawców, animatorów kultury.

„Dobrze zaplanowany i spędzony czas wolny wpływa m.in. na branie udziału w życiu społecznym środowiska, rozwijanie i kształtowanie uczuć moralnych, rozwijanie pożądanых cech woli i charakteru, wdrażanie do przestrzegania zasad kultury życia codziennego, wychowanie zdrowotne (promocja zdrowego stylu życia) i inne”⁴. Co istotne, czas ten w życiu młodzieży sprzyja nie tylko odnowie sił i zabawie, ale także poznawaniu rzeczywistości, wyrabianiu dobrych nawyków i odpowiednich zachowań⁵.

Mając powyższe na uwadze, podmioty odpowiedzialne za kształcenie, opiekę i wychowanie dzieci i młodzieży powinny zaoferować podopiecznym ciekawe i twórcze sposoby spędzania wolnego czasu w formie zorganizowanych zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych. Oferta takich zajęć dotyczyć może różnorodnych obszarów aktywności, m.in. aktywności fizycznej i sportowej, turystycznej i krajoznawczej, aktywności intelektualnej i edukacyjnej, działalności obywatelskiej i społecznej, związanej np. z wolontariatem. Jeszcze innym możliwym polem oddziaływań wolnoczasowych jest zapraszanie wychowanków do czynnego uczestnictwa w kulturze, w szczególności poprzez rozwijanie ich aktywności kulturalnej,



Fot. M. Stachurska

kształtowanie i zaspokajanie potrzeb związanych z kulturą i sztuką.

Obcowanie z dobrami kultury i interioryzacja prezentowanych w nich wartości prowadzi do wzbogacenia sił duchowych człowieka i rozwoju jego wrażliwości. Osobowość człowieka kształtują dzieła kultury, jakie spotyka na drodze swojego poznawania i przeżywania. Dlatego tak ważne jest, by w przestrzeni dorastającej młodej osoby, w środowisku jej codziennego życia znalazło się miejsce na doświadczanie sztuki, doświadczanie wartości estetycznych i artystycznych, jakie sztuka ze sobą niesie.

Uczestniczenie w zajęciach teatralnych, muzycznych, plastycznych

i innych, udział w dyskusyjnych klubach filmowych lub zajęciach literackich, próbowanie sił w toku twórczych warsztatów dotyczących np. sztuki ludowej, fotografii, poezji współczesnej, tańca – to tylko niektóre z możliwych form zajęć kulturalnych, jakie dla dzieci i młodzieży organizować mogą szkoła, ośrodki kultury, fundacje i stowarzyszenia, kina, muzea, teatry i inne instytucje kultury. W trakcie takich zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych uruchamiać się mogą dwie składowe jakże cennego procesu wychowania estetycznego człowieka: wychowanie *do sztuki* oraz wychowanie *przez sztukę*. Tym samym kształtować można nie tylko estetyczną kulturę młodego pokolenia Polaków, ich wrażliwość na sztukę i piękno, ale również formować dojrzałe postawy moralne młodzieży.

Oddziaływanie sztuki na człowieka dokonuje się w toku przeżycia estetycznego, które jawi się jako doświadczenie przewartościujące wewnętrznie jego uczestnika. Owo przeżycie estetyczne jest podstawą procesu wychowawczego oddziaływania sztuki. W toku takiego przeżycia odsłaniają się przed jednostką nie tylko wartości estetyczne, ale także wartości poznawcze i społeczno-moralne. Kontakt ze sztuką ułatwiać może dorastającemu człowiekowi samopoznanie, może mu pomagać w wewnętrznej pracy nad sobą, wspierać intelektualne ogarnianie świata i zachodzących w nim przemian oraz ogarnianie coraz bardziej złożonej rzeczywistości świata doro-



Fot. Archiwum UMWM

słych. Wspiera integrację z rówieśnikami, uczy empatii.

Zdaniem Ireny Wojnar, obcowanie ze sztuką przyczyniać się może do integralnego rozwoju osobowości młodego człowieka w trzech następujących obszarach: w sferze intelektualnej – poprzez wzbogacanie wiedzy i osiąganie samodzielności poznawczej, uczenie się krytycznego i osobistego myślenia; w sferze społeczno-moralnej – poprzez wypracowywanie podstaw oceny moralnej, umiejętności rozumienia sytuacji ludzkich, co z kolei prowadzić może do lepszego porozumienia z innymi; w sferze kształtowania wyobraźni i postawy twórczej – idzie tu więc o „(...) takie wzbogacenie osobowości człowieka, by stał się on jej aktywnym współtwórcą, kształtując samego siebie, osiągając stan wyższej, pełniejszej samowiedzy i samourzeczywistnienia”⁶.

Jak dowiodła w swych analizach przeżycia estetycznego Jadwiga Lach-Rosocha, „Ludzie, którzy zostali pozbawieni możliwości rozwijania wrażliwości estetyczno-moralnej, nie są zdolni do samorealizacji, a jedyną zasadą, którą stosują w życiu, jest konkurencja”⁷. Nie pozbawiamy zatem tej możliwości naszych podopiecznych. Inicjowanie kontaktu dzieci i młodzieży ze sztuką poprzez organizowanie dla nich różnorodnych zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych może być przeciwwagą dla utylitarnych i pragmatycznych tendencji współczesnej edukacji, która niejednokrotnie przesłania istotę wychowania policzalnymi wskaźnikami sukcesu i rywalizacji.



Fot. Archiwum UMWM

Słowa kluczowe: czas wolny, zajęcia pozalekcyjne i pozaszkolne, wychowanie estetyczne.

Przypisy:

- ¹ K. Rubacha, *Edukacja jako przedmiot pedagogiki i jej subdyscyplin*, [w:] *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, Warszawa 2004, s. 21.
- ² W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2004, s. 68.
- ³ Podaję za: M. Truszkowska-Wojtkowiak, *Fenomen czasu wolnego*, Gdańsk 2012, s. 103.
- ⁴ B. Matyjas, *Czas wolny*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, Warszawa 2003, s. 562.
- ⁵ Tamże.
- ⁶ Podaję za: B. Matwijów, *Samokształtowanie się człowieka w pedagogicznych koncepcjach XX wieku*, Kraków 1994, s. 60–61.

- ⁷ J. Lach-Rosocha, *Pedagogia przeżycia estetycznego w wychowaniu człowieka jako osoby*, Kraków 2013, okładka (z recenzji dr. hab. A. Murzyna, prof. UŚ).

Bibliografia:

- Lach-Rosocha J.: *Pedagogia przeżycia estetycznego w wychowaniu człowieka jako osoby*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2013.
- Matwijów B.: *Samokształtowanie się człowieka w pedagogicznych koncepcjach XX wieku*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński, Skrypty Uczelniane nr 707/1994.
- Matyjas B.: *Czas wolny*. [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. Red. T. Pilch. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2003.
- Okoń W.: *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2004.
- Rubacha K.: *Edukacja jako przedmiot pedagogiki i jej subdyscyplin*. [w:] *Pedagogika. Podręcznik akademicki*. Red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2004.
- Truszkowska-Wojtkowiak M.: *Fenomen czasu wolnego*. Gdańsk: Harmonia Universalis, 2012.

* * *



Zajęcia plastyczne, fot. A. Wajda



Dr Bartłomiej Gólek – doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, pedagog – animator kultury; nauczyciel akademicki, autor książki *Poznawcze potrzeby nauczycieli*.

Zainteresowania poznawcze autora koncentrują się wokół zagadnień pedagogiki kultury i edukacji kulturalnej, pedagogiki ogólnej i filozofii wychowania.

Znaczenie zajęć pozaszkolnych

Magdalena Orlik
Wiesława Krysa

Istotą czasu wolnego jest to, aby czerpać z niego korzyści.

Zagospodarowanie czasu wolnego we współczesnym zagonionym świecie jest swego rodzaju sztuką. Warto więc mieć świadomość, że właściwe jego wykorzystanie poszerza inteligencję, pomaga się odprężyć i czuć się dobrze pod względem fizycznym i psychicznym.

Nierzadko czas wolny bywa wypełniony aktywnościami do granic możliwości, ale równie ważne, szczególnie w przypadku dzieci, jest to, co niektórzy traktują jako czas pusty, wypełniony nudą. Wbrew pozorom pozostawienie czasu wolnego w dosłownym tego słowa znaczeniu i pozwolenie dzieciom na samodzielne go wypełnienie i zagospodarowanie może mieć też niezwykle pozytywną funkcję. Nuda w świetny sposób może motywować do działania, ponieważ każe dziecku podjąć inicjatywę i wykazać się kreatywnością, zwalniając osoby trzecie z funkcji narzucenia konkretnych zadań.

Czas wolny w społeczeństwie uczniowskim może być wykorzystywany na

różne sposoby. Często dzieci zachęcane są przez rodziców do uczestnictwa we wszelakich formach zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych. Warto jednak zastanowić się, co zrobić, aby takie zajęcia były dla dziecka nie tylko atrakcyjne, ale związane z jego zainteresowaniami. Dobrze jest porozmawiać z dzieckiem o jego preferencjach, aby zajęcia dodatkowe nie stały się z jednej strony zaspokojeniem ambicji rodziców, a z drugiej zrzuconiem odpowiedzialności za dziecko na podmioty poza rodziną.

Kluczowym elementem w wyborze zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych jest podążanie za dzieckiem, a nie kierowanie nim. Tylko takie wykorzystanie czasu wolnego będzie przynosiło dzieciom radość i będą chciały z niego czerpać jak najwięcej. Zdarza się, że rodzice często o tym zapominają, nakładając na dzieci mnóstwo zajęć dodatkowych, które tak naprawdę nie są związane z ich zainteresowaniami. W takich sytuacjach zazwyczaj dzieci szybko się zniechęcają, nie wykorzystują tego czasu wolnego

jako formę przyjemności, ale jako formę „należności”, gdyż tak należy, ponieważ rodzic każe. To, oczywiście, nie pozostaje też bez wpływu na same relacje rodzinne.

Czas wolny pełni bardzo ważną rolę w życiu uczniów

Warto przejrzeć literaturę przedmiotu i sprawdzić, jak definiowany jest czas wolny. Zakreślenie jego pola semantycznego wskaże na jego znaczenie oraz obszar treściowy. Jedną z pierwszych przyjętych definicji czasu wolnego stanowi definicja zatwierdzona na międzynarodowej konferencji UNESCO w 1957 roku autorstwa francuskiego socjologa J. Dumazediera. Definiował on, że czas wolny jest to ten czas, który jednostka może przeznaczać na zajęcia z własnej, nienarzuconej przez nikogo inicjatywy. Po wypełnieniu obowiązków zawodowych, szkolnych i rodzinnych człowiek powinien przeznaczać go na: rozrywkę, wypoczynek, rozwijanie wiadomości, bezinteresowne kształcenie się i udział w zajęciach mających społeczny charakter¹. Warto zauważyć, że autor podkreśla tu rolę nienarzuconej inicjatywy, o której była mowa we wcześniejszych rozważaniach. Wolny wybór staje się więc cechą dystynktywną i kluczową czasu wolnego.

Nieco inną definicję podaje T. Wujek. Przez czas wolny rozumie on czas, który pozostaje po zaspokojeniu potrzeb organizmu, wypełnieniu obowiązków szkolnych i domowych, w którym może on wykonywać czynności według swego upodobania, związane z wypoczynkiem, rozrywką i zaspokojeniem własnych zainteresowań². Podobne stanowisko prezentuje J. Izdebska, która pisze, że czas wolny dziecka jest to okres, który pozostaje mu po wypełnieniu obowiąz-



Fot. Archiwum UMWM

ków szkolnych, domowych, czynności organizacyjno-porządkowych, związanych z zachowaniem zdrowia i higieny. Czas wolny dzieci obejmuje także okres, w którym wypełniają one dobrowolnie przyjęte obowiązki społeczne³.

Powyższe definicje wskazują, jak ważną rolę w codzienności dziecka zajmuje czas wolny. Warto skupić się na tym, jakie znaczenie ma czas wolny w życiu młodego człowieka. M. Winiarski wskazuje na konkretne jego funkcje, które podzielił następująco:

- funkcja kreatywna – rozwijanie zainteresowań, umiejętności, talentów ucznia, możliwość kierowania własnym rozwojem;
- funkcja rekreacyjna – organizowanie wypoczynku, zabawy i rozrywki;
- funkcja kształcąca – rozwijanie zainteresowań nauką i techniką, kształtowanie postaw naukowo-badawczych;
- funkcja opiekuńcza – tworzenie warunków niezbędnych do zaspokojenia podstawowych potrzeb dzieci;
- funkcja integracyjna – zbliżenie ludzi zamieszkujących to samo osiedle, miasto, dzielnicę, wieś;
- funkcja środowiskowa – motywowanie do podejmowania działalności opiekuńczo-wychowawczej i kulturowo-oświatowej⁴.

Z powyżej wymienionych funkcji wynikają określone role. M. Kwilecka mówi o kilku rodzajach ról, które odgrywa czas wolny. Pierwsza to rola socjologiczno-ekonomiczna i dotyczy ona przeżyć społecznych. Dziecko zaczyna nawiązywać kontakty z rówieśnikami, poznaje, czym jest zabawa, odnajduje

siebie w grupie, poznaje zasady pracy w grupie. Kolejną rolą jest odpoczynek. Dziecko, wykonując coś, co lubi, odczuwa odprężenie, relaksuje się, dzięki czemu jest zadowolone z samego siebie. Rola psychologiczno-pedagogiczna polega na dostarczaniu dziecku przeżyć, satysfakcji, wrażeń. Zaczyna dostrzegać to, co je interesuje i czerpie z tego radość. Uczy się również samodyscypliny. Ostatnią rolą jest rola higieniczno-zdrowotna, w której czas wolny chroni młody organizm przed obciążeniami nauką⁵.

Czas wolny wśród uczniów przybiera różne formy. Może to być zabawa z rówieśnikami na świeżym powietrzu, wspólne uprawianie sportu lub samodzielne zagłębianie się w literaturę lub sztukę. T. Wujek w pojęciu czasu wolnego wyróżnił: zabawy i gry ruchowe, czyli sport, turystyka, amatorstwo artystyczne i udział w imprezach, środki masowej komunikacji, zajęcia techniczne, aktywność społeczna i towarzyska oraz zajęcia w grupach rówieśniczych⁶.

Czas wolny stanowi zatem bardzo ważną rolę w życiu uczniów. Czasem źle wykorzystany może być związany z pewnymi niebezpieczeństwami. Żyjemy w czasach cyfryzacji. Korzystanie z komputera, telewizji czy nowych platform medialnych jak Netflix jest zazwyczaj codziennością dzieci. Często czas wolny spędzany jest w sieci bądź przed ekranem. Dlatego ważnymi osobami stają się tu rodzice. To oni powinni monitorować, czy czas pozalekcyjny jest w odpowiedni sposób wykorzystany przez ich dzieci. Powinni również obserwować, czym zaintereso-

wane jest dziecko, jakie przejawia talenty, co przynosi mu radość i próbować zachęcać do takich czynności, które je będą rozwijać. To właśnie rodzina i szkoła muszą zadbać o odpowiednią organizację czasu wolnego.

Dobrze wykorzystany czas wolny może być dla dziecka początkiem rozwoju samego siebie

Wszystko to szczególnie spotęgowało się w czasie pandemii koronawirusa w ostatnich miesiącach roku szkolnego 2019/2020, kiedy do wszystkich szkół wprowadzono zdalne nauczanie za pośrednictwem Internetu. W trudnej roli postawieni zostali nie tylko nauczyciele i rodzice, ale przede wszystkim uczniowie. Ograniczenie kontaktów bezpośrednich z rówieśnikami, brak możliwości budowania relacji i rozwijania zainteresowań w trakcie zajęć dodatkowych oraz zintensyfikowanie działań za pośrednictwem środków cyfrowych i multimedialnych sprawiły, że siłą rzeczy trzeba było przededefiniować czas wolny i jego aktywności.

Nierzadko te platformy i środowiska cyfrowe, które do tamtej pory kojarzyły się z przyjemnościami czasu wolnego (np. platformy towarzyszące grom komputerowym), stawały się teraz medialną przestrzenią zdalnego nauczania. Wydaje się, że dzieciom pozyskanie nowych kompetencji w tym zakresie przyszło zdecydowanie łatwiej niż wielu rodzicom i nauczycielom. Problem jest bowiem o wiele starszy i bardziej skomplikowany, a czas pandemiczny jedynie go uwidocznił. Zatem, cytując Jordana Shapiro, „model dzieciństwa przeobraża się samoistnie, dopasowując do nowych kontekstów. Trudność tkwi w tym, że dorośli nie potrafią odnaleźć się w nowej rzeczywistości, a tym samym nie wiedzą, jak prowadzić przez nią swoje dzieci⁷”. Nowe technologie sprawiają, że dzieciństwo XXI wieku w dużej mierze ma charakter cyfrowy, zatem i czas wolny w jakimś zakresie będzie usieciowiony.

Aby zmotywować dziecko do udziału w wybranych zajęciach pozalekcyjnych i pozaszkolnych, należy dobrze je znać, czyli wiedzieć, co je pasjonuje, co chętnie robi, o co często pyta, co mu się podoba lub czego poszukuje. Bardzo pomocne może się okazać narzędzie



Fot. M. Grewenda

diagnostyczne T UW, czyli Test Uzdolnień Wielorakich⁸. Proponowany test daje diagnozę, która z kolei może być podstawą do wyboru danej aktywności pozaszkolnej. Test ten może być zastosowany zarówno przez nauczycieli, jak i rodziców.

Reasumując, z całą pewnością można stwierdzić, że dobrze wykorzystany czas wolny może być dla dziecka początkiem rozwoju samego siebie. Może stać się dla niego drogą do realizacji indywidualnych celów. W kolejnych latach jego życia często może się okazać, że właśnie ten dobrze spożytkowany czas zaważy na jego przyszłości.

Słowa kluczowe: czas wolny, zajęcia pozalekcyjne i pozaszkolne.

Przypisy:

- ¹ K. Denek, *Pedagogiczne aspekty czasu wolnego*, „Lider” nr 12/2006, s. 8–9.
- ² S. Ślupik, *Czas wolny dzieci i młodzieży*, „Polityka Społeczna” nr 9/2004, s. 63.

³ J. Izdebska, *Czas wolny dzieci miejskich i wiejskich*, [w:] K. Przeclawski, *Czas wolny dzieci i młodzieży w Polsce*, Warszawa 1978, s. 23.

⁴ K. Denek, dz. cyt., s. 12.

⁵ M. Kwilecka, *Czas wolny dzieci i młodzieży*, [w:] M. Kwilecka (red.), *Bezpośrednie funkcje rekreacji*, Warszawa 2006, s. 77–80.

⁶ T. Wujek, *Praca domowa i czynny wypoczynek ucznia*, Warszawa 1969, s. 34.

⁷ J. Shapiro, *Nowe cyfrowe dzieciństwo*, Warszawa 2020, s. 19.

⁸ Test Uzdolnień Wielorakich; <https://www.ore.edu.pl/2015/06/test-uzdolnien-wielorakich-tuw/> (dostęp: 9 IX 2020).

Bibliografia:

- Denek K.: *Pedagogiczne aspekty czasu wolnego*. „Lider” nr 12/2006.
- Izdebska J.: *Czas wolny dzieci miejskich i wiejskich*. [w:] K. Przeclawski: *Czas wolny dzieci i młodzieży w Polsce*. Warszawa: WSiP, 1978.
- Shapiro J.: *Nowe cyfrowe dzieciństwo*. Warszawa: Mamania, 2020.
- Ślupik S.: *Czas wolny dzieci i młodzieży*. „Polityka Społeczna” nr 9/2004.

Netografia:

- <https://www.ore.edu.pl/2015/06/test-uzdolnien-wielorakich-tuw/> (dostęp: 9 IX 2020).

* * *



Magdalena Orlik – nauczyciel wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego, logopeda, nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej w Szkole Podstawowej nr 17 w Tarnowie. Pracuje z dziećmi metodą oceniania kształtującego.



Wiesława Krysa – coach, trener ICI – International Consulting & Training Ltd, nauczyciel dyplomowany w Szkole Podstawowej nr 17 w Tarnowie. Autorka publikacji w prasie pedagogicznej i współautorka książek: *Kompetencje coachingowe nauczycieli. Jak rozwijać potencjał ucznia*, *Kompetencje trenerskie w pracy nauczyciela. Jak motywować ucznia do pracy oraz 77 coachingowych lekcji wychowawczych. Trzyletni program wychowawczy dla uczniów liceum*. Wykładowca na studiach podyplomowych z Coachingu i Mentoringu UMCS w Lublinie.

Konkurs Capture The Flag „153+1”

Zapraszamy do udziału w drugiej edycji międzynarodowego konkursu Capture The Flag „153+1”. Powstał on z myślą o młodych pasjonatach informatyki, którzy chcieliby rozwijać swoje umiejętności i lepiej poznać zagadnienia związane z cyberbezpieczeństwem.

Konkurs Capture The Flag „153+1”

Konkurs odwołuje się do popularnej formuły Capture The Flag. Powstał z myślą o młodych pasjonatach informatyki, którzy chcieliby rozwijać swoje umiejętności i lepiej poznać zagadnienia związane z cyberbezpieczeństwem. W 2020 roku zostanie zorganizowana druga edycja tego przedsięwzięcia. Konkurs składa się z dwóch etapów. Pierwszy z nich to międzynarodowe eliminacje, drugi – wielki finał z udziałem 10 najlepszych drużyn z każdego państwa.

Zasady uczestnictwa

Uczestnicy konkursu będą musieli zmierzyć się z zagadkami kryptograficznymi, zadaniami dotyczącymi bezpośrednio tematyki związanej z aplikacją



Fot. R. Zawistowska

cjami www, przejmowaniem kontroli nad usługami oraz inżynierią wsteczną oprogramowania. W konkursie mogą wziąć udział dwuosobowe zespoły oraz pojedynczy uczniowie. Zgłoszenia dokonuje nauczyciel lub opiekun prawny, korzystając z formularza dostępnego na

stronie <https://www.153plus1.eu>. Termin nadsyłania zgłoszeń mija 5 listopada br.

Pierwszy etap potrwa od 6 do 20 listopada 2020 roku i zostanie przeprowadzony w formule on-line. Drugi etap, czyli finał konkursu, jest planowany na 3–4 grudnia i odbędzie się w formie stacjonarnej w Polsce. Na zwycięskie drużyny czekają atrakcyjne nagrody finansowe (I miejsce – 10 000 zł, II miejsce – 5 000 zł, III miejsce – 2 500 zł).

Organizatorem konkursu jest Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, a patronat nad przedsięwzięciem objął Minister Edukacji Narodowej.

Dodatkowe informacje oraz regulamin konkursu znajdują się na stronie: <https://www.153plus1.eu/>.

Źródło:
<https://www.gov.pl/web/edukacja>

Szkoła, która budzi zainteresowania

Marzena Sula-Matuszkiewicz

Dzieci, które żyją w środowisku sprzyjającym kształtowaniu ich zainteresowań, mają lepsze warunki do rozwoju swoich zdolności.

Dzieci wykazują niezwykłą ciekawość świata. Czasami jest ona problemem dla rodziców, pragnących „świętego spokoju”, ale zawsze powinna być wyzwaniem dla świadomych swojej roli wychowawców i nauczycieli. To ta ciekawość stymuluje aktywność poznawczą, ruchową i emocjonalną, którą w formie utrwalonej określa się jako indywidualne zainteresowania jednostki. Na rozwój zainteresowań wpływ mają czynniki biogenetyczne oraz społeczno-kulturowe, czyli rodzina, grupy rówieśnicze, środowisko lokalne i oczywiście szkoła z bogatą ofertą zajęć edukacyjnych, pozalekcyjnych i propozycjami form spędzania wolnego czasu.

Na rozwój zainteresowań dzieci wpływ mają różne czynniki, w tym szkoła z bogatą ofertą zajęć edukacyjnych

Dzieci, które żyją w środowisku sprzyjającym kształtowaniu ich zainteresowań, mają lepsze warunki do rozwoju swoich zdolności. Dlatego też systematyczne rozwijanie uzdolnień i zainteresowań uczniów jest istotnym celem działań wychowawczych i edukacyjnych placówek oświatowych. Z tego powodu popularne staje się stwierdzenie, że podstawowym zadaniem szkoły jest stworzenie optymalnych warunków do uczenia się. Na poparcie tej tezy można przywołać eksperyment Sugata Mitry, który w 1999 roku w slumsach New Delhi zamontował komputer podłączony do Internetu. Dla dzieci była to wyjątkowa atrakcja, gdyż widziały ten wynalazek techniki po raz pierwszy w życiu. Oprogramowanie komputera było w języku angielskim – w języku, którego nie znały, ale bynajmniej nie było to dla nich przeszkodą w dążeniu do poznania możliwości jakie daje informatyka. Jak wynika z obserwacji pomysłodawcy eksperymentu, dzieci po kilku godzinach samodzielnego korzystania z urządzenia

na zasadzie „prób i błędów” potrafiły bawić się grami komputerowymi, nagrywać muzykę i surfować w sieci. W 2013 roku Sugata Mitra zainicjował pierwszą szkołę w chmurze, „w której dzieci mogą przeżyć intelektualne przygody, czerpiąc informacje i korzystając z mentoringu za pośrednictwem Internetu”¹.

Finlandia znajdująca się obecnie na szczycie rankingów PISA z matematyki, czytania oraz nauk przyrodniczych czterdzieści lat temu przeżywała swój edukacyjny kryzys. Wprowadzony nowy system oświatowy nie skupił się na doskonaleniu standaryzacji i egzaminowania, ale na przyznaniu priorytetów programom praktycznym i zawodowym oraz rozwijaniu kreatywności. „Gotowanie, szycie, budowanie, pieczenie, rzeźbiarstwo, taniec, śpiew, nauka gry na instrumentach, czytanie mapy, eksperymenty z zakresu fizyki, chemii i biologii, nauka gospodarowania budżetem domowym, przygotowanie do przyszłej pracy, praktyki zawodowe (rozpoczynają się już w gimnazjum), etyka, religie świata, i wiele innych. Takie kursy i warsztaty możemy znaleźć w ofercie każdej tutejszej szkoły”².

Systematyczne rozwijanie uzdolnień i zainteresowań uczniów jest istotnym celem działań wychowawczych i edukacyjnych placówek oświatowych



Fot. Archiwum UMWM

Zupełnie inaczej wygląda oferta zajęć pozalekcyjnych największej niemieckiej prywatnej szkoły w Salem. Ta międzynarodowa placówka oświatowa, istniejąca od 1920 roku, prowadzi edukację dla ponad 600 uczniów, proponując udział w licznych kółkach zainteresowań promujących sztukę i sport. Uczniowie chętnie uczestniczą w warsz-



Fot. Archiwum UMWM

tatach teatralnych, wystawiając własne sztuki i musicale. Mają również okazję pracować z profesjonalnymi artystami. W szkole dużą wagę przywiązuje się do edukacji muzycznej. Salem ma własne orkiestrę, chór, zespoły jazzowe oraz rockowe, koncertujące także poza murami placówki i zdobywające nagrody w prestiżowych krajowych konkursach. Szkoła zatrudnia 26 nauczycieli muzyki, aby zapewnić swoim uczniom możliwość nauki gry na prawie każdym instrumencie. Oprócz regularnych lekcji wychowania fizycznego każdy uczeń zobligowany jest do udziału w zajęciach pozalekcyjnych w ramach danej sekcji sportowej, a bogactwo oferty szkoły

w tym zakresie wprawia w zdumienie. Młodzież może wybrać pływanie, bieganie, aerobik, gimnastykę, lekkoatletykę, fitness, tenis, wioślarstwo i wspinaczkę. Jednak największą popularnością cieszą się: piłka nożna, siatkówka, koszykówka, hokej na trawie i rugby.

Podstawowym zadaniem szkoły jest stworzenie optymalnych warunków do uczenia się

Koła zainteresowań to odrębny nurt działalności pozalekcyjnej szkół. Ta forma edukacji wpływa na rozwój in-

dywidualnych zamiłowań, rozwijając twórczą aktywność uczniów w dziedzinie nauki i kultury, a także wyrównując braki wiedzy i braki w umiejętnościach powstałe w środowisku życia dziecka. Docenić należy także wychowawczy aspekt imprez i spotkań okolicznościowych organizowanych przez wychowawców. Często te formy zajęć o charakterze „rodzinnym” wpływają bardzo pozytywnie na budowę bliskich relacji rówieśniczych oraz relacji uczniów ze szkołą.

Słowa kluczowe: zajęcia pozalekcyjne, szkoła za granicą.

Przypisy:

- ¹ K. Robinson, L. Aronica, *Kreatywne szkoły*, Kraków, 2015, s. 108.
- ² J. Obuchowska, *Fiński system szkolny jest najlepszy – zgodnie z oczekiwaniami*, [w:] *Educational Eden*; <https://educationaleden.pl> (dostęp: 10 IX 2020).

Bibliografia:

- Obuchowska J.: *Fiński system szkolny jest najlepszy – zgodnie z oczekiwaniami*. [w:] *Educational Eden*; <https://educationaleden.pl> (dostęp: 10 IX 2020).
- Robinson K., Aronica L.: *Kreatywne szkoły: oddolna rewolucja, która zmienia edukację*. Kraków: Wydawnictwo „Element”, 2015.
- Salem, [w:] *Baltic Council for International Education*; <https://www.balticcouncil.pl/pl/edukacja-za-granic/szko-y-rednie-277/szko-y-w-niemczech/salem/> (dostęp: 10 IX 2020).

* * *



Marzena Sula-Matuszkiewicz – członek Zespołu Redakcyjnego „Hejnału Oświatowego”, nauczyciel bibliotekarz filii Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Nowej Hucie.



Fot. Archiwum UMWM.

Miesięcznik „Hejnał Oświatowy” można otrzymać w siedzibach Małopolskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli: MCDN Ośrodek w Krakowie, ul. Garbarska 1; MCDN Ośrodek w Nowym Sączu, ul. Jagiellońska 61; MCDN Ośrodek w Oświęcimiu, ul. Bema 4; MCDN Ośrodek w Tarnowie, ul. Nowy Świat 30.

Rozmowy uczniów w zdalnym nauczaniu – 8 sposobów na ich zorganizowanie

Danuta Sterna

Rozmowy uczniów są ważnym, a często wręcz niezbędnym warunkiem wartościowego uczenia się. Mówi o tym też druga strategia oceniania kształtującego: „Organizowanie w klasie dyskusji, zadawanie pytań i zadań dających informacje, czy i jak uczniowie się uczą”.

W edukacji zdalnej ten wymiar pracy uczniów – rozmowy – przeważnie zostaje pominięty. Przedstawiam kilka sposobów na ich organizowanie. Są to praktyczne, proste pomysły. Może warto je wypróbować?

Sieć pająka

Uczniowie opracowują odpowiedź na wcześniej zadane pytanie, na początku lekcji zdalnej dzielą się odpowiedziami z innymi uczniami. Odpowiedzi nie są na razie komentowane przez pozostałych uczniów. Jeśli jakiś uczeń nie ma połączenia lub jest chwilowo zerwane, to może zadzwonić do nauczyciela i przekazać swoje zdanie. Nauczyciel słucha odpowiedzi uczniów, skrótowo podsumowuje (jednym hasłem) odpowiedź ucznia i jednocześnie rysuje linie na kartce papieru, które stanowią mapę myśli ilustrującą

połączenia pomiędzy opiniami uczniów. Po wypowiedziach uczniów nauczyciel udostępnia swój rysunek wszystkim uczniom. Uczniowie wyciągają wnioski na temat tego, na ile ich wypowiedzi są podobne, a na ile się różnią. Rysunek sieci pajęcznej może stanowić wyjście do szerzej dyskusji w klasie.

Głosowanie

Nauczyciel zadaje pytanie, a uczniowie na nie odpowiadają. Może to zrobić za pomocą ankiety online lub czatu, lub jeszcze w inny zdalny sposób. Nauczyciel opracowuje zestawienie i przekazuje je uczniom. Zestawienie stanowi wyjście do dyskusji na temat opinii uczniów. Wiele portali edukacyjnych ma automatyczną funkcję opracowywania zestawień. Ten sposób jest korzystny przy zbieraniu samooceny

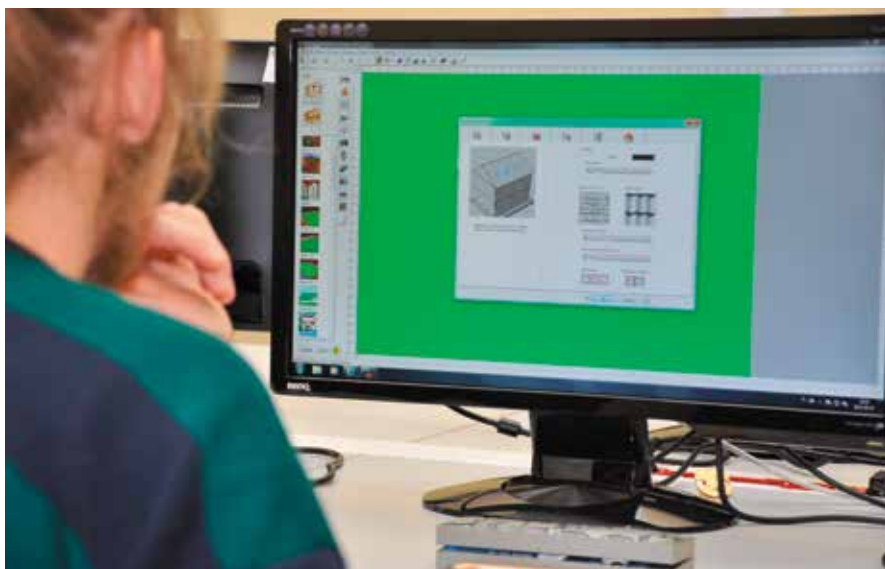
uczniów – czy wszystko jest zrozumiałe, czy są wątpliwości, a może wszystko trzeba jeszcze raz powtórzyć. Można ten sposób stosować z uczniami w każdym wieku. Młodszych uczniów można prosić o zdecydowanie, czy podane zdanie jest prawdziwe, czy fałszywe, a dopiero po głosowaniu zająć się uzasadnieniem opinii.

Odwrócona lekcja

Nauczyciel asynchronicznie (poprzez film, prezentację) wprowadza uczniów w temat. Dzieli uczniów na małe grupy i w czasie synchronicznego nauczania przydziela grupy do pokoi, polecając rozwiązanie jakiegoś problemu lub udzielenie odpowiedzi na pytanie związane z tematem. Pozwala to uczniom samodzielnie dochodzić do rozwiązania, współpracować w grupie i przygotowywać prezentacje dla kolegów i koleżanek.

Projekty

Nauczyciel przygotowuje pytania związane z nowym tematem, przydziela uczniów do pokoi i poleca im poszukiwanie odpowiedzi na jedno z pytań i przygotowanie prezentacji dla innych uczniów. Konieczna jest pomoc nauczyciela, gdy uczniowie nie potrafią znaleźć żadnej odpowiedzi na zadane im pytanie. Po prezentacji grup możliwa jest dyskusja wszystkich uczniów na dany temat. Możliwe jest zadanie tylko jednego pytania wszystkim uczniom i prezentacje odpowiedzi wszystkich grup, co może podzielać ożywczo na dyskusję w klasie. Prezentacje mogą być nagrane



Fot. M. Grewenda

i uczniowie mogą zapoznać się z nimi poza lekcją, wtedy na lekcji synchronicznej można zająć się jedynie rozmową uczniów na ich temat.

Wizualizacja

Nauczyciel prosi uczniów, aby narysowali lub znaleźli hasło – z czym im się nowy temat kojarzy. Uczniowie mogą pracować w małych grupach, a potem przedstawić wynik swojej wizualizacji i uzasadnić tok skojarzeń. Dzięki temu nauczyciel i uczniowie dowiadują się, co już uczniowie na dany temat wiedzą i nową wiedzę można opierać na już nabytej.

Fora internetowe

Jeśli niemożliwa jest dyskusja synchroniczna, można przenieść ją na forum internetowe. Nauczyciel może zadać uczniom pytania, na które oni odpowiadają na forum w dowolnym czasie. Mogą to być pytania związane z przeczytaną lekturą lub odpowiedzią na kontrowersyjne pytanie społeczne. Nauczyciel może polecić uczniom, aby skomentowali wypowiedzi 3 wybranych osób. Takie polecenie pomaga w refleksji na temat opinii innych osób. Wypowiedzi uczniów i komentarze mogą być podawane również w formie nagrań.

Wirtualne galerie

Uczniowie prezentują swoje projekty na specjalnej platformie wirtualnej. Uczniowie wykonują „spacery po galerii” i komentują prace swoich kolegów i koleżanek. Jeśli do każdego projektu określone są kryteria sukcesu, to uczniowie mogą wykonać na ich podstawie ocenę koleżeńską. W ten sposób każdy z uczniów może otrzymać informację zwrotną do swojej pracy. Prezentacje projektowe powinny mieć ograniczenie czasowe (np. do 5 minut), co uczy uczniów koncentracji na temacie i umożliwia innym uczniom zapoznanie się z projektami. Spacery po galerii można wykorzystać do udzielenia komentarzy w postaci odpowiedzi na pytania, np.:

- Czego nowego dowiedziałeś/aś się na ten temat?
- Co cię zaskoczyło w prezentacji?
- Co ci się podobało?

Burza mózgów

Burza mózgów to znany sposób na znajdowanie rozwiązań problemu. Polega na podawaniu przez uczniów wszystkich pomysłów na rozwiązanie, które tylko im przychodzą do głowy. Zasada jest taka, że nie analizuje się pomysłów, nie krytykuje i dopuszcza wszystkie. Dopiero potem kategoryzuje się je pod różnymi kątami. Dopiero wtedy można wskazywać, że nie-

które z pomysłów są niemożliwe do realizacji. Burzę mózgów można organizować też online. Nauczyciel w pierwszej fazie zbiera wszystkie pomysły, udostępnia listę uczniom i dopiero wtedy rozpoczyna się komentowanie przez wszystkich zapisanych pomysłów i dyskusja. Burza mózgów pobudza kreatywność uczniów i myślenie poza schematami.

Słowa kluczowe: dochodzenie do rozwiązania, ocenianie kształtujące, odwrócona lekcja, praca domowa, praca zespołowa, proces nauczania, uczenie się, współpraca, zdalne nauczanie.

Netografia:

- https://www.edutopia.org/article/8-strategies-improve-participation-your-virtual-classroom?utm_content=linkpos1&utm_campaign=weekly-2020-08-26&utm_source=edu-legacy&utm_medium=email (dostęp: 8 IX 2020).

* * *



Danuta Sterna – matematyka, pracownica naukowo-dydaktyczna Politechniki Warszawskiej (1974–1986), od 1990 roku nauczycielka matematyki

w szkołach publicznych i niepublicznych, autorka publikacji dla nauczycieli i materiałów metodycznych, trenerka programu Szkoła Ucząca Się, kierowniczka Akademii SUS prowadzącej szkolenia dla nauczycieli, autorka książki *Ocenianie kształtujące w praktyce*.

Depresja u dzieci i młodzieży – poznać, zrozumieć, pomagać

Konferencja naukowo-szkoleniowa zorganizowana 25 września 2020 roku przez MCDN Ośrodek w Tarnowie zgromadziła nauczycieli, pedagogów, psychologów zatroskanych o zdrowie i funkcjonowanie coraz większej liczby dzieci i młodzieży, u których zauważa się zaburzenia nastroju i objawy depresji.

Depresja to poważna choroba, z którą zmaga się coraz więcej uczniów. Powoduje wiele negatywnych skutków w funkcjonowaniu rodzinnym, społecznym oraz szkolnym młodego człowieka. Szczególnie niebezpiecznym zagrożeniem mogą być zachowania autodestrukcyjne, myśli i tendencje samobójcze. Jak wynika z badań w latach 2013–2019 ponad 2,5-krotnie zwiększyła się liczba prób samobójczych podejmowanych przez dzieci i młodzież w grupie wiekowej 13–18 lat. W 2013 roku osoby z tej grupy wiekowej podjęły 348 prób samobójczych, podczas gdy w 2019 roku było ich 905.

Konferencja „Depresja u dzieci i młodzieży. Poznać, zrozumieć, pomagać” była dobrą okazją do pogłębienia wiedzy na temat depresji, jej głównych czynników ryzyka, objawów, profilaktyki, leczenia oraz form wsparcia oferowanym chorym i ich otoczeniu.

Wykłady prowadzili specjaliści pracujący na co dzień z dziećmi i młodzieżą przejawiającą symptomy depresji. Dorota Wilanowska-Parda – specjalista psychiatra, kierownik Poradni Zdrowia Psychicznego dla Dzieci i Młodzieży Szpitala Klinicznego im. dr. Józefa Babińskiego w Krakowie w swoim wystąpieniu omówiła etiologię, obraz kliniczny oraz leczenie depresji u dzieci i młodzieży. Ujęcie diagnostyczno-terapeutyczne zaburzenia nastroju w wieku rozwojowym, poparte przykładami ze swojej praktyki, przedstawiła dr Kamila Lenkiewicz – psychoterapeuta, dyrektor ds. Psychoterapeutycznych Środowiskowego Centrum Zdrowia Psychicznego dla Dzieci i Młodzieży w Warszawie. Na pytanie, w jaki sposób depresja wpływa na funkcjonowanie poznawcze dzieci i młodzieży odpowiedziała dr n. med. Danuta Kossak – psycholog, dyrektor Instytutu Psychologii Staropolskiej Szkoły Wyższej w Kielcach. O za-

grożeniu suicydalnym w wieku adolescencji oraz formach interwencji kryzysowej mówiła podczas konferencji Agnieszka Latos – psycholog, dyrektor Specjalistycznej Poradni Profilaktyczno-Terapeutycznej w Tarnowie.

Już wkrótce zapraszamy do udziału w kolejnych spotkaniach poświęconych specjalnym potrzebom edukacyjnym. Szczególnej uwadze polecamy warsztaty dla nauczycieli II i III etapu edukacyjnego, wychowawców placówek opiekuńczych, psychologów, pedagogów, doradców zawodowych pt. „Jak pracować z uczniem przejawiającym problemy psychiczne?”. W programie:

- klimat szkoły a zdrowie psychiczne ucznia;
- problem samookaleczeń wśród młodzieży;
- depresja młodzieńcza – charakterystyczne objawy;
- w pułapce zaburzeń odżywiania.

Więcej na: www.mcdn.edu.pl

Zajęcia pozalekcyjne w nowej przestrzeni edukacyjnej

Bożena Jopek

Zajęcia pozalekcyjne można z powodzeniem prowadzić w przestrzeni innej niż szkoła i sala lekcyjna. Dlatego warto wykorzystać w edukacji bliską, chociaż czasami nieznaną uczniowi otaczającą go przestrzeń. Dodatkowym wzbogaceniem tego typu zajęć może być metoda projektu edukacyjnego.

Po pierwsze – zajęcia pozalekcyjne

Podstawowym zadaniem szkoły wpisującym się w politykę oświatową państwa jest wszechstronny rozwój ucznia i kształcenie kompetencji kluczowych niezbędnych w dorosłym życiu. Osiągnięciu tego celu powinny służyć nie tylko obowiązkowe zajęcia szkolne, ale również formy pozalekcyjne i pozaszkolne, będące kontynuacją i uzupełnieniem procesu dydaktyczno-wychowawczego. Ich nadrzędnym zamierzeniem jest rozwijanie zainteresowań i uzdolnień uczniów. Są też alternatywnymi sposobami spędzania wolnego czasu. W praktyce szkolnej najczęściej wybierają one formę zajęć stacjonarnych prowadzonych w szkole.

Po drugie – przestrzeń edukacyjna

Edukacja kojarzy się nierozłącznie ze szkołą, nauczycielem, lekcjami i podręcznikami. Niezależnie od zmian i reform systemu pewne jej elementy pozostają niezmiennie, zwłaszcza przestrzeń – szkoła i klasa. Nauka szkolna, przynajmniej w wybranych obszarach, powinna wyjść nie tylko poza klasę, ale i poza szkołę. Warto wykorzystać najbliższą przestrzeń otaczającą ucznia (las, sad, park, bibliotekę lub muzeum itp.) i stworzyć z niej „nową przestrzeń edukacyjną” jako kolejny jej wymiar. Uczniowie zdobywają wiedzę i umiejętności nie tylko poprzez naukę z podręcznikiem, ale przede wszystkim przez działanie i przeżywanie. Te dwa ostatnie

elementy pozostawiają najtrwalszy ślad w ich umysłach. Uczenie się to ciągła zmiana, to progres, inne spojrzenie na świat, to w końcu wiedza, doświadczanie i umiejętności. Dlatego w tym procesie warto zmieniać przestrzeń, bo ona ma również aspekt edukacyjny i jest motorem zmiany. Wyzwalając aktywność, łamie ograniczenia choćby te lokalowe i uwalnia kreatywność zwłaszcza w uczniu, który często w znajomej przestrzeni czuje się swobodnie i posiada sporo informacji na jej temat.

Po trzecie – projekt edukacyjny metodą aktywizującą uczniów

Projekt edukacyjny pojmowany w kontekście strategii daje możliwość samodzielnego poszukiwania źródeł wiedzy oraz gromadzenie ich zasobów niezbędnych do działania edukacyjnego. Wdrażając w planowane i zespołowe działania, mające na celu rozwiązywanie problemów przy wykorzystaniu różnych metod opartych na aktywizacji, zmusza tym samym uczniów do aktywności i zaangażowania. Praktyczne działania i aktywność rozbudzają w nich inwencję twórczą, rodzą nowe pomysły, które podlegają zespołowej weryfikacji. Nauczyciel występuje w roli mentora, doradcy i ukrytego reżysera. Tworzy warunki, motywuje i cały czas towarzyszy uczniom w procesie kształcenia, jednak nie podsuwa im gotowych rozwiązań. Ważne jest, by źródłem projektu (zwłaszcza na zajęciach pozalekcyjnych) nie była abstrakcyjna nauka, ale tematy z życia codziennego ucznia, co można



Fot. M. Grewenda

wykorzystać jako sposób wspomagający realizację celów zawartych w podstawie programowej. Publiczne zaprezentowanie efektu działań, jednocześnie podsumowanie i ocena projektu (prezentacja multimedialna, konferencja, koncert, piknik itp.), dopełnia całość przedsięwzięcia.

Przykład dobrej praktyki innowacyjnych zajęć pozalekcyjnych w formie projektu edukacyjnego

Moja refleksja na temat zajęć pozalekcyjnych w nowej przestrzeni edukacyjnej pojawiła się po przeprowadzeniu trzech projektów edukacyjnych nastawionych na edukację polonistyczno-czytelniczą („Na herbacianym szlaku”, „Poczuj smak chleba”, „Owocowy zawrót głowy”) w formie zajęć pozalekcyjnych prowadzonych w znaczącej mierze poza budynkiem szkolnym. Wykorzystałam w działaniach projektowych przestrzenie z najbliższego otoczenia uczniów, takie jak: biblioteka sołecka, wały wiślane, pola uprawne, sady owocowe, gospodarstwo rolne, lokalna piekarnia. Poniżej przedstawiam kluczowe informacje dotyczące innowacyjnych zajęć pozalekcyjnych pt. „Owocowy zawrót głowy” realizowanych metodą projektu.

Temat innowacji pedagogicznej – „Owocowy zawrót głowy”

1. Osoby wdrażające innowację – nauczyciel polonista i bibliotekarz.
2. Czas trwania innowacji – 4 miesiące.
3. Informacje dotyczące innowacji:
 - Innowacja mieszana organizacyjno-metodyczna.
 - Osoby objęte działaniami – grupa międzyoddziałowa (uczniowie klas VI–VIII).
 - Zajęcia edukacyjne objęte innowacją – zajęcia pozalekcyjne.
4. Uzasadnienie potrzeby wprowadzenia innowacji pedagogicznej.

Innowacja „Owocowy zawrót głowy” jest odpowiedzią na potrzeby uczniów, a także wyjście naprzeciw wymogom edukacyjnym zawartym w aktualnej podstawie programowej dla II etapu edukacyjnego. Na podstawie wieloletnich obserwacji oraz przeprowadzonych

diagnoz w pracy w szkole zauważyłam, że młodym ludziom najbardziej brakuje nowej przestrzeni do działań, spotkań rówieśniczych oraz możliwości prezentowania swoich zainteresowań i uzdolnień w miejscu innym niż szkoła. Dlatego też główną przyczyną opracowania innowacji z języka polskiego była potrzeba wyjścia naprzeciw zainteresowaniom i potrzebom uczniów.

5. Cele:

- Rozbudzanie i rozwijanie potrzeb czytelniczych i informacyjnych związanych z nauką szkolną.
- Wdrażanie do samodzielnego poszukiwania potrzebnych informacji i materiałów.
- Przygotowanie do świadomego i odpowiedzialnego korzystania ze środków masowej komunikacji.
- Rozwijanie umiejętności korzystania z różnych form komunikowania się.
- Sięganie do różnych źródeł informacji i technologii informacyjnej.
- Wdrażanie do korzystania z zasobów bibliotecznych.
- Wspomaganie wszechstronnego i harmonijnego rozwoju ucznia, w tym szczególnie:
 - umiejętności służących zdobywaniu wiedzy (czytania i pisania);
 - umiejętności działania w różnych sytuacjach szkolnych i pozaszkolnych.
- Przygotowanie do świadomego uczestnictwa w kulturze społecznej.
- Poszanowanie oraz kultywowanie relacji: koleżeńskich, rodzinnych i międzypokoleniowych.

6. Nowatorstwo.

Niniejsza innowacja ma na celu współpracę szkoły z innymi instytucjami w zakresie wspierania wielostronnego rozwoju uczniów z zastosowaniem nowych metod pracy oraz stylów uczenia się i nauczania. Zachęca i motywuje uczniów do: nauki, rozwijania zainteresowań i prezentowania swoich umiejętności. Uczy poruszania się po nowej przestrzeni, innej niż szkoła i sala lekcyjna. Zachęca do spotkań rówieśniczych oraz możliwości prezentowania swoich zainteresowań i uzdolnień w miejscu innym niż szkoła. Jest formą integracji: rówieśniczej, rodzinnej i międzypokoleniowej. Oprócz edukacyjnego ma także charakter profilaktyczny i prozdrowotny.

7. Spodziewane efekty:

- rozwinięcie zainteresowań czytelniczych;
- wyrobienie umiejętności odczytywania

i interpretowania tekstów literackich;

- posługiwanie się piękną polszczyzną;
- wzbogacenie czynnego słownictwa i frazeologii;
- poznanie wartości dzieł sztuki dla kultury;
- udoskonalenie umiejętności rozmowy o własnych przeżyciach;
- rozwój uczniowskiej wrażliwości estetycznej, wyobraźni, aktywności i swobodnej ekspresji;
- zbudowanie poczucia własnej wartości;
- zaspokojenie potrzeby uznania;
- pokonanie kompleksów i nieśmiałości;
- rozwój zainteresowania środowiskiem lokalnym;
- poznanie aktywnych form spędzania wolnego czasu;
- wzmocnienie relacji rówieśniczych, rodzinnych i międzypokoleniowych.

Zajęcia innowacyjne odbywać się będą w ramach zajęć pozalekcyjnych zgodnie z ustalonym harmonogramem, przynajmniej dwa razy w miesiącu. Prowadzone będą, w zależności od potrzeb, w nowych i pozaszkolnych przestrzeniach: biblioteka sołecka, sad, restauracja. Podejmowane działania pedagogiczne opierać się będą na aktywnych metodach pracy takich jak: drama, podwieczorek literacki, kulinarne zajęcia warsztatowe, wycieczka edukacyjna, publikacja broszur, prezentacja multimedialna, organizacja spotkania o charakterze artystyczno-integracyjnym.

Plan działań

1. Biblioteka sołecka. I. Spotkanie warsztatowe – „Owocowo-sałatkowo”. Prezentacja informacji na temat zdrowotnych walorów owoców (prezentacja multimedialna). Warsztaty kulinarne – przygotowanie oraz degustacja sałatek i koktajli owocowych. II. Podwieczorek literacki – „Owocowo-ciasteczkowo”. Degustacja owocowych ciast i herbat. Artystyczne czytanie fragmentów literatury z motywem owoców. Opracowanie i publikacja broszur z przepisami na sałatki i ciasta owocowe.
2. Wyjście plenerowe w poszukiwaniu starych sadów. Poznanie historii starych sadów owocowych i gatunków drzew.
3. Udział w ogólnopolskim konkursie na projekt znaczka pocztowego „Ratujmy stare sady”.
4. Szkolna pracownia informatyczna oraz biblioteki szkolna i sołecka. Zebranie materiałów literackich, mu-

- zycznych i plastycznych oraz opracowanie i przygotowanie programu artystycznego imprezy środowiskowej sumującej wdrażaną innowację.
- Świetlica sołecka. Impreza środowiskowa o charakterze integracyjnym i profilaktycznym – prezentacja pracy grupy projektowej na forum lokalnej społeczności w formie literacko-muzycznego programu artystycznego. Degustacja owoców, koktajli owocowych i ciast z owocami.
 - Nagrodzenie laureatów etapu szkolnego konkursu na projekt znaczka pocztowego „Ratujmy stare sady”.
 - Wyjazd na degustację do baru sałatkowego. *Savoir-vivre* w restauracji.

Sposoby ewaluacji

- Ankiety dla uczniów i rodziców.
- Rozmowy z uczestnikami projektu.
- Prezentacja wytworów prac redakcyjnych uczniów – broszura kulinarna.
- Udział uczniów w ogólnopolskim konkursie na projekt znaczka pocztowego „Ratujmy stare sady”.
- Prezentacja działań projektowych uczniów podczas imprezy środowiskowej.

W zaprezentowanej koncepcji zajęć pozalekcyjnych uczniów jest aktywnym podmiotem działań pedagogicznych w nowej przestrzeni edukacyjnej, która wyzwala w nim kreatywne działania i rozwija zainteresowania nie tylko czytelnice czy literackie, ale również środowiskiem lokalnym. Nowatorskie podejście do edukacji przyczynia się do rozwoju uczniowskiej wrażliwości estetycznej, wyobraźni, aktywności i swobodnej ekspresji. Buduje poczucie własnej wartości, zaspokaja potrzebę uznania, pomaga pokonać kompleksy i nieśmiałość. Jest też sposobem na poznanie aktywnych form spędzania wolnego czasu, co w dzisiejszym „komputerowym” świecie jest niezwykle istotne.

Słowa kluczowe: zajęcia pozalekcyjne, nowa przestrzeń edukacyjna, projekt edukacyjny, innowacja pedagogiczna.

Bibliografia:

- Nowak J.: *Szkoła – nowe przestrzenie edukacyjne*. [w:] Magda-Adamowicz M., Kopiczyńska I. (red.) *Pedagogika wczesnoszkolna wobec zmieniających się kontekstów*

społecznych. Tom 1. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2014.

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. z 2017, poz. 356).

Netografia:

- file:///C:/Users/Ja/Desktop/Artyku%C5%82/projekt_educacyjny_jako_metoda_66363.pdf (dostęp: 10 IX 2020).
- <https://edurada.pl/artykuly/zajacia-pozalekcyjne-co-trzeba-o-nich-wiedziec/> (dostęp: 10 IX 2020).

* * *



Bożena Jopek – nauczyciel doradca metodyczny języka polskiego MCDN Ośrodek w Oświęcimiu.

Konferencja „100. rocznica Bitwy Warszawskiej – polskie zwycięstwo dla wolności Europy”

Małopolskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli włączając się w kalendarz obchodów 100. rocznicy Bitwy Warszawskiej 1920 roku, zaprosiło nauczycieli wszystkich etapów edukacyjnych do uczestnictwa w konferencji edukacyjnej pt. „100. rocznica Bitwy Warszawskiej – polskie zwycięstwo dla wolności Europy”.

W spotkaniu, prowadzonym zdalnie, uczestniczyło około 60 nauczycieli, dyrektorów szkół i placówek oświatowych. Uroczystego otwarcia konferencji dokonała Halina Wesołowska, wicedyrektor Małopolskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli. W swoim wystąpieniu zwróciła uwagę, że jednym z podstawowych kierunków realizacji polityki oświatowej państwa w bieżącym roku szkolnym jest wychowanie do wartości, a w szczególności rozwijanie postaw oraz przygotowanie do pełnego uczestnictwa w życiu społecznym.

Konferencja rozpoczęła się wystąpieniem dr. Macieja Zakrzewskiego z Oddzia-

łu IPN w Krakowie, którego celem było wprowadzenie w tematykę wojny 1920 roku, ze szczególnym uwzględnieniem kontekstu spraw międzynarodowych. Prelegent przestawił m.in. sytuację Polski w chwili odzyskania niepodległości, dwie koncepcje kształtu terytorialnego Polski, przebieg ofensywy bolszewickiej, stosunki polityczne w kraju, otoczenie międzynarodowe wobec wojny polsko-bolszewickiej oraz zagadnienie wpływu wojny z 1920 roku na politykę zagraniczną Polski w dwudziestolecie międzywojennym. Następnie Filip Skowron z Muzeum Narodowego w Krakowie podjął temat edukacji patriotycznej w muzeach, a Michał Masłowski, Naczelnik Oddzia-

łowego Biura Edukacji Narodowej IPN w Krakowie, przybliżył zagadnienia związane z problematyką nauczania o Bitwie Warszawskiej 1920 roku oraz zaprezentował materiały edukacyjne dotyczące tego zagadnienia. Uczestnicy konferencji mieli możliwość zadawania pytań prelegentom oraz udziału w konkursie.

Nauczyciele otrzymali materiały edukacyjne przygotowane przez Oddziałowe Biuro Edukacji Narodowej w Krakowie IPN. Konferencja odbyła się 24 września 2020 roku.

Słowa kluczowe: 100. rocznica Bitwy Warszawskiej, konferencja.

Kółko biologiczne „Obserwacje i doświadczenia podstawą wiedzy o człowieku”

dr Kinga Wierzbicka

„Co usłyszę, zapomnę. Co zobaczę, zapamiętam. Co sam zrobię, zrozumiem” (Konfucjusz).

Předstawiam propozycję zajęć pozalekcyjnych kółka biologicznego „Obserwacje i doświadczenia podstawą wiedzy o człowieku” dla II etapu edukacyjnego (kl. VII), zgodnie z zaleceniami podstawy programowej. Ważnym elementem wpływającym na zaangażowanie uczniów na zajęciach biologii jest możliwość prowadzenia doświadczeń i obserwacji (szczególnie obserwacji mikroskopowych).

Uczniowie mogą poznawać metodykę badań biologicznych podczas: mierzenia, dokumentowania, stawiania pytań, poszukiwania odpowiedzi, formułowania problemów, stawiania hipotez, ich weryfikowania oraz przedstawiania w różnej formie uzyskanych wyników i formułowania na ich podstawie wniosków. Dlatego warto rozwijać i pogłębiać te zainteresowania poprzez propozycję zajęć bazujących na działaniach badawczych¹.

Realizacja zajęć

Rozkład godzin ze względu na działalność doświadczalną uczniów i obserwacje powinny być blokowane w sesje 2- lub 3-godzinne. Pozwoli to na samodzielną pracę uczniów, bez niepotrzebnego pośpiechu, towarzyszącego niekiedy zajęciom lekcyjnym.

Cele:

Uczniowie:

- rozwijają zainteresowania przyrodnicze w czasie samodzielnej pracy;
- określają problem badawczy, formułują hipotezy, planują i przeprowadzają oraz dokumentują obserwacje i proste doświadczenia biologiczne;
- określają warunki doświadczenia, rozróżniają próbę kontrolną i badawczą;
- analizują wyniki i formułują wnioski;
- przeprowadzają obserwacje mikro-

skopowe i makroskopowe preparatów świeżych i trwałych².

Metody stosowane na zajęciach:

- metody obserwacyjne (obserwowanie: preparatów mikroskopowych, szkieletów, ekosystemów);
- metody badawcze (metoda laboratoryjna, pomiar i obliczenia);
- metody problemowe (burza mózgów – podczas wymyślania przez uczniów zbioru hipotez, metoda sytuacyjna – polega na bardzo dokładnym rozpatrzeniu jakiegoś przypadku)³.

Tematyka zajęć:

Propozycja tematów zajęć pozalekcyjnych zawierających umiejętności, które uczeń powinien opanować po omówieniu działu III podstawy programowej „Organizm człowieka”.

1. Układ ruchu. Składniki chemiczne kości (3.2 PP).

- Film: „Budowa chemiczna kości”⁴.
- Doświadczenie: „Badanie roli składników organicznych i mineralnych w kości”⁵.

2. Układ pokarmowy i odżywianie się. Wykrywanie tłuszczu i skrobi w pokarmie, badanie odczynu pH roztworów (4.3 PP).

- Karta pracy: „Wykrywanie tłuszczu i skrobi w pokarmie, badamy odczyn pH roztworów”⁶.
- Film: „Wykrywanie białek”⁷.

3. Układ pokarmowy i odżywianie się. Wpływ substancji zawartych w ślinie na trawienie skrobi (4.4 PP).

- Doświadczenie: „Badanie wpływu substancji zawartych w ślinie na trawienie skrobi”⁸.
- Doświadczenie: „Wpływ enzymu amylazy ślinowej zawartej w ślinie na trawienie skrobi”⁹.



Fot. M. Grewenda

- Scenariusz: „Jak ślina wpływa na trawienie skrobi?”¹⁰.
- 4. Układ krążenia. Wpływ wysiłku fizycznego na zmiany tętna i ciśnienia tętniczego krwi (5.5 PP).
- Karta pracy do doświadczeń: „Czy wysiłek fizyczny i stres ma wpływ na zmianę ciśnienie krwi i tętno?”¹¹.
- 5. Układ oddechowy. Obserwacja wpływu wysiłku fizycznego na zmiany częstotliwości oddechu (7.3 PP).
- Ćwiczenie 6.2 „Zdyszany biegacz”¹².
- 6. Układ oddechowy. Wykrywanie obecności dwutlenku węgla oraz pary wodnej w powietrzu wydychanym (7.4 PP).
- Ćwiczenie 6.1 „Jaki to gaz?”¹³.
- Film: „Wykrywanie obecności dwutlenku węgla”¹⁴.
- 7. Układ nerwowy. Obserwacja odruchu kolanowego (9.3 PP).
- Materiały i film: „Łuk odruchowy”¹⁵.
- 8. Narządy zmysłów. Obserwacja wykazująca obecność tarczy nerwu wzrokowego (10.1 PP).
- Opis i zadania dla uczniów: „Budowa i działanie narządu wzroku”¹⁶.
- Badanie zmysłu wzroku¹⁷.
- Iluzje optyczne¹⁸.
- 9. Narządy zmysłów. Doświadczenie sprawdzające gęstość rozmieszczenia receptorów w skórze różnych części ciała (10.5 PP).
- Doświadczenie: Czy receptory dotyku są równo rozmieszczone w skórze?¹⁹.
- Prezentacja: „Biologia jako nauka eksperymentalna. Wrażliwość skóry na dotyk”²⁰.

Propozycja tematów nadprogramowych, rozwijających zainteresowania biologiczne.

1. Czy oczy pomagają nam utrzymać równowagę? Jaki kolor i kształt widzisz?
- Propozycja doświadczeń zredagowanych w ramach projektu Akademia uczniowska realizowanego przez Fundację Centrum Edukacji Obywatelskiej²¹.
2. Witaminy.
Propozycja doświadczeń:
 - „Na tropie witaminy C”²².
 - „Czy sok pomarańczowy zawiera witaminę C”²³.
 - „Wykrywanie witaminy C w soku z owoców”²⁴.
3. Wskaźnik masy ciała BMI.
 - Zajęcia: „Co to jest BMI i jakie jest prawidłowe BMI dla osoby w moim wieku?”²⁵.
 - Obliczanie BMI²⁶.

4. Jak układ nerwowy reaguje na stres?²⁷.
5. Jak wygląda DNA?²⁸.
6. Obserwacja mikroskopowa (dostępne preparaty) i makroskopowa (model, szkielet człowieka).

7. Podsumowanie doświadczeń i obserwacji przeprowadzonych na zajęciach pozalekcyjnych. Propozycja ankiety²⁹.

Czas spędzony w szkole podczas zajęć pozalekcyjnych z biologii powinien być wykorzystany do kształtowania kompetencji przydatnych w życiu. Stąd w trakcie kółka położono nacisk na wiedzę praktyczną. Uczeń wyposażony w umiejętność prowadzenia obserwacji i doświadczeń, z umiejętnością myślenia przyczynowo-skutkowego i współpracy w zespole, stanie się doskonałym badaczem i odkrywcą. Dzięki kółku biologicznemu „Obserwacje i doświadczenia podstawą wiedzy o człowieku” uczestnicy staną się bardziej kreatywni i pełni pasji³⁰.

Słowa kluczowe: obserwacje, doświadczenia, człowiek.

Przypisy:

- 1 U. Grygier, B. Jancarz-Łanczkowska, K. Piotrowski, *Jak odkrywać i rozwijać uzdolnienia przyrodnicze uczniów w szkole podstawowej, gimnazjum i szkole ponadgimnazjalnej*, Warszawa 2013, s. 140–141.
- 2 <https://www.ore.edu.pl/wp-content/uploads/2017/05/biologia.-pp-z-komentarzem.-szkola-podstawowa.pdf> (dostęp: 25 VIII 2020).
- 3 https://odnpoznan.pl/pliki/mat/scenariusze/biologia_przedm_przyr_instrukcja_do_programu.pdf 2018 (dostęp: 25 VIII 2020).
- 4 <https://slideplayer.pl/slide/1284704/> (dostęp: 25 VIII 2020).
- 5 <http://biologiasp6ostroda.blogspot.com/p/ddddd.html> (dostęp: 25 VIII 2020).
- 6 <http://www.edukacja.edu.pl/p-5307-karta-pracy-z-przyrody-wykrywanie-tluszczu.php> (dostęp: 25 VIII 2020).
- 7 https://www.youtube.com/watch?v=FPenyaRO_No 2016 (dostęp: 25 VIII 2020).
- 8 <https://prezi.com/p/68g9ii9cptu/doswiadczenie/> 2017 (dostęp: 25 VIII 2020).
- 9 <http://biolog218.blogspot.com/2017/08/wpyw-enzymu-amylazy-slinowej-zawartej-w.html> (dostęp: 25 VIII 2020).
- 10 <http://zasobyip2.ore.edu.pl/uploads/publications/4c9ce75c962b17bc447ff99d97e8643d> (dostęp: 25 VIII 2020).
- 11 http://www.g4.elk.edu.pl/www/akademia_uczniowska/skn-biologia/karta-pracy.pdf (dostęp: 25 VIII 2020).
- 12 http://www.wiking.com.pl/Pliki/PrzykladoweRozdzialy/235_przykladowe_rozdzialy_02062017211155_1496430715.pdf (dostęp: 25 VIII 2020).

- 13 http://www.wiking.com.pl/Pliki/PrzykladoweRozdzialy/235_przykladowe_rozdzialy_02062017211155_1496430715.pdf (dostęp: 25 VIII 2020).
- 14 https://www.youtube.com/watch?v=y1PNkn_dGwA (dostęp: 25 VIII 2020).
- 15 <https://fizjoterapeuty.pl/fizjoterapia/neurologia/luk-odruchowy.html> (dostęp: 25 VIII 2020).
- 16 <https://blog.ceo.org.pl/wp-content/uploads/2020/04/Budowa-i-dzia%C5%82anie-narz%C4%85du-wzroku.pdf> (dostęp: 25 VIII 2020).
- 17 <http://www.izibb.binoz.uj.edu.pl/document-s/4416519/1ba9abd8-ed0-4e8d-a597-7970e89fa224> 2020 (dostęp: 25 VIII 2020).
- 18 <https://www.youtube.com/watch?v=zpt6Z8YxJ-RA> (dostęp: 25 VIII 2020).
- 19 <http://doswiadczenia-oknem-na-swiat-biologii.blogspot.com/2017/03/czy-receptory-dotyku-sa-rowno.html> (dostęp: 25 VIII 2020).
- 20 <https://slideplayer.pl/slide/824777/> (dostęp: 25 VIII 2020).
- 21 A. Choluć, D. Sterna, J. Strzemieczny, *Eksperymentowanie i wzajemne nauczanie. Biologia*, Warszawa 2014, s. 121–125.
- 22 E. Grzybowska, E. Sikora, P. Stępień, *Eksperymentowanie jest fajne! – czyli jak zrobić z kuchni domowe laboratorium*, Warszawa 2012.
- 23 <https://www.kuratorium.waw.pl/download/1/9127/ScenariuszeZaj- Gimnazjum-wWierzbicy.pdf> (dostęp: 25 VIII 2020).
- 24 <http://biologiasp6ostroda.blogspot.com/p/eeeeeeee.html> (dostęp: 25 VIII 2020).
- 25 https://static.epodreczniki.pl/portal/f/res/R1cyfiK688LiU/1/26GzRgE3FxpKMY-ZnMgoopGYamTJiLXK/Scenariusz_lekcji.pdf (dostęp: 25 VIII 2020).
- 26 <https://bmi-online.pl/> (dostęp: 25 VIII 2020).
- 27 <https://adamedsmartup.pl/wyklady/jak-uklad-nerwowy-reaguje-na-stres/> (dostęp: 25 VIII 2020).
- 28 <https://wklasie.uniwersytetdzieci.pl/scenariusz/jak-wyglada-moje-dna/zobacz> (dostęp: 25 VIII 2020).
- 29 http://www.interklasa.pl/portal/index/stroony?mainSP=subjectpages&mainSRV=biologia&method=406787&page=subpage&article_id=318183&page_id=13418 (dostęp: 25 VIII 2020).
- 30 <https://www.ore.edu.pl/wp-content/uploads/2017/05/biologia.-pp-z-komentarzem.-szkola-podstawowa.pdf> (dostęp: 25 VIII 2020).

* * *



Dr Kinga Wierzbicka – doktor nauk biologicznych, doradca metodyczny MCDN Ośrodek w Krakowie, nauczyciel przyrody, biologii, fizyki i chemii w Szkole Podstawowej nr 135 w Krakowie.

Polecamy sieci współpracy i samokształcenia Małopolskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli

W bieżącym roku szkolnym MCDN kontynuuje wsparcie dla kadry oświatowej w ramach sieci współpracy i samokształcenia. Sieci to dobra okazja do dzielenia się wiedzą i doświadczeniem w celu wspólnego rozwiązywania problemów edukacyjnych.

Przedmietowe lub problemowe sieci współpracy i samokształcenia tworzone są przez nauczycieli, dyrektorów współpracujących ze sobą w ramach wybranego zagadnienia. Celem organizacji sieci jest wspólne rozwiązywanie problemów, tworzenie nowych rozwiązań, dzielenie się doświadczeniami, pomysłami oraz przykładami dobrych praktyk. Praca sieci odbywa się według przyjętej przez uczestników formuły na platformie edukacyjnej oraz w trakcie spotkań stacjonarnych zgodnie z harmonogramem ustalonym z uczestnikami. Tematyka spotkań zależy od potrzeb zdiagnozowanych na pierwszym spotkaniu.

Pełen wykaz sieci współpracy i samokształcenia realizowanych przez naszych nauczycieli konsultantów oraz doradców metodycznych można znaleźć w *Informatorze o formach doskonalenia i doksztalcania na rok szkolny 2020/2021*. Obecnie uruchomiliśmy nabory w ramach następujących sieci:

Ośrodek w Oświęcimiu

- Wychowanie i Profilaktyka
- Nauczyciel na starcie
- Dyrektor na starcie
- Sieć nauczycieli matematyki
- Sieć nauczycieli świetlicy
- Sieć nauczycieli bibliotekarzy
- Sieć nauczycieli realizatorów programu „Golden Five”

Ośrodek w Krakowie

- Jestem skutecznym wychowawcą klasy
- Strategie uczenia się matematyki
- Cyfrowy polonista
- Inspirowanie ekspresji twórczej – sieć edukacji plastycznej
- Angielski na start – sieć nauczycieli języka angielskiego na etapie wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej
- Nowe wyzwania – sieć nauczycieli muzyki
- Sieć pedagogów szkolnych
- Sieć logopedów
- Sieć opiekunów stażu

Sieci doradców metodycznych:

- Sieć nauczycieli WDŻ szkół podstawowych
- Sieć nauczycieli WDŻ szkół ponadpodstawowych

- Zafascynuj biologią! Sieć nauczycieli biologii szkół podstawowych

Ośrodek w Nowym Sączu

- Sieć nauczycieli wychowania przedszkolnego
- Sieć nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej
- Sieć nauczycieli bibliotekarzy
- Praca z uczniem zdolnym
- Praca z uczniem z trudnościami w uczeniu się
- Sieć nauczycieli klas IV–VIII wykorzystujących TIK w swojej pracy
- Programowanie i robotyka w szkole podstawowej
- Lekcje z Jackiem Kaczmarem

Sieci doradców metodycznych:

- Sieć nauczycieli informatyki szkół ponadpodstawowych

Ośrodek w Tarnowie

- Klub Twórczego Dyrektora
- Sieć nauczycieli geografii
- Sieć nauczycieli religii
- Sieć pedagogów szkolnych
- Sieć nauczycieli informatyki
- Sieć nauczycieli WOS i przedsiębiorczości
- Sieć nauczycieli edukacji wielokulturowej
- Sieć nauczycieli wspomagających
- Sieć nauczycieli doradców zawodowych
- Sieć nauczycieli opiekunów samorządu uczniowskiego

Sieci doradców metodycznych:

- Kreatywne nauczanie języka niemieckiego
- Wychowanie fizyczne z pomysłem dla nauczycieli szkół podstawowych
- Wychowanie fizyczne w szkole ponadpodstawowej
- Sieć nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej
- Sieć nauczycieli wychowania przedszkolnego (powiaty dąbrowski i brzeski)
- Sieć nauczycieli wychowania przedszkolnego (miasto Tarnów i powiat tarnowski)

O kolejnych propozycjach wsparcia nauczycieli i dyrektorów będziemy informować na bieżąco na stronie: www.mcdn.edu.pl

Haft matematyczny, czyli malowanie nitką figur geometrycznych

Halina Pulchny

Czy geometria może stać się inspiracją do tworzenia prac plastycznych? Czy wielokąt można zamienić w wielobarwne kompozycje? Czy na zajęciach z matematyki można rozwijać wrażliwość estetyczną i zdolności twórcze?

Odpowiedzią na powyższe pytania jest haft matematyczny, zwany czasami strukturalnym. Wykonuje się go nićmi na kartonie. Nitki to przecinające się, przeplatające się wzajemnie kolorowe odcinki. Przepiękne wyszywanki matematyczne tworzone są na bazie figur geometrycznych: kątów, trójkątów, prostokątów, wielokątów foremnych, okręgów, elips itp. Jest to metoda wymagająca spostrzegawczości, dokładności i precyzji przy wykonywaniu pracy.

Na pierwszy rzut oka (rys. 1–3.) wyszywanki matematyczne mogą wy-

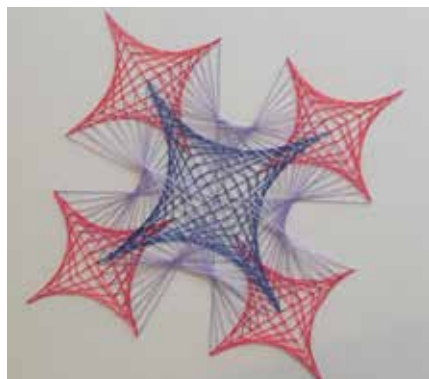
dawać się niezwykle skomplikowanym zadaniem do wykonania, ale naprawdę tak nie jest. Aby tworzyć piękne kompozycje, wystarczy opanować wyszywanie zaledwie dwóch elementów – kąta i okręgu, a potem uruchomić wyobraźnię i uzbroić się w cierpliwość.



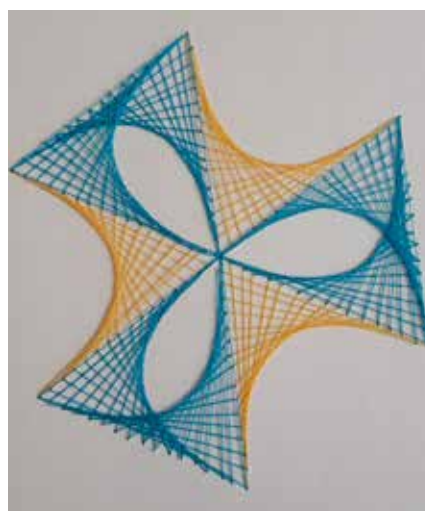
Rys 4. Wyszywanie kąta, fot. autora.

Geometria może stać się inspiracją do tworzenia prac plastycznych

Jak wyhaftować pierścień kołowy? Na okręgu w równych odstępach zaznaczamy dowolną liczbę punktów, im więcej tym lepiej, „dziurkujemy” je. Następnie za pomocą igły prowadzimy nitkę, tworząc dowolną cięciwę. Potem przechodzimy do kolejnych punktów, poruszając się w tym samym kierunku i tworząc kolejne cięciwy (rys. 5.). Jeżeli zaczniemy od średnicy, wyhaftujemy koło.



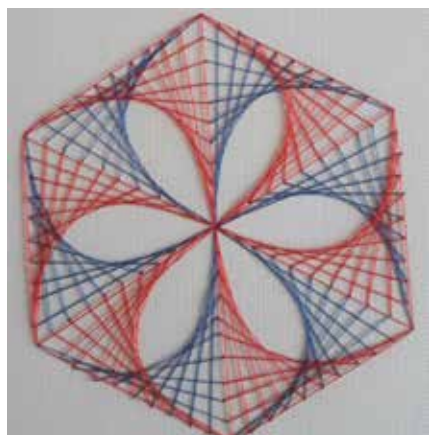
Rys 1. Proste prostopadłe, fot. autora.



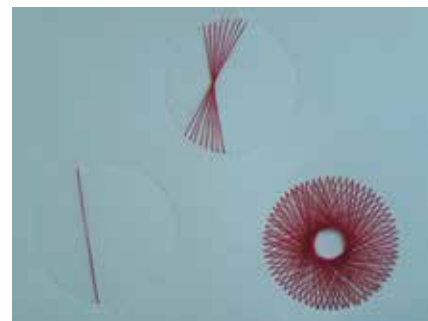
Rys 3. Trójkąty równoboczne, fot. autora.

Jak wykonać haft matematyczny?

Jak wypełnić nitkami dowolny kąt wypukły? Na kartonie (twardym podłożu) rysujemy ramiona kąta, na każdym z nich należy zaznaczyć taką samą liczbę punktów w równych odstępach, a następnie „podziurkować” je, np. ostrą nóżką cyrkla. Za pomocą igły prowadzimy kolorowe nitki zgodnie z zasadą: pierwszy punkt na jednym ramieniu kąta, licząc od wierzchołka, łączymy z ostatnim punktem na drugim ramieniu kąta. Następnie łączymy kolejne punkty, poruszając się w przeciwnych kierunkach (rys. 4.).



Rys 2. Sześciokąt foremny, fot. autora.



Rys 5. Wyszywanie pierścienia kołowego, fot. autora.

Szczegółowe instrukcje wyszywania wzorów można znaleźć na stronach (dostęp: 10 IX 2020):

- <http://womanadvice.pl/haft-matematyczny-dla-poczatkujacych-po>

mysly-na-pasje-artystyczne

- <http://loganabloguje.blogspot.co/2010/05/haft-matematyczny-dla-poczatkujacych-koo.html>
- <https://mateduakcja.wordpress.com/2018/09/23/haft-matematyczny-czesc-1/>

Zajęcia z matematyki mogą rozwijać wrażliwość estetyczną i zdolności twórcze uczniów

Instrukcje wykonania wyszywanek, o różnym stopniu trudności, a także gotowe szablony figur z zaznaczonymi „dziurkami” znajdują się w następujących w publikacjach książkowych:

- Balbier H., Pawlikowski P., Pasławska J.: *Matematyczne wyszywanki. Sztuka kreślenia nitką*. Warszawa: Wydawnictwo Trifolia, 2003.
- Żórawska-Dobrowolska E.: *Nitką malowane. ABC wyszywania*. Opole: Wydawnictwo Nowik, 2003.

Czy haft strukturalny rozwija kompetencje matematyczne?

Podejmując przygodę z wyszywankami, należałoby rozpocząć od wyszywania różnymi kolorami wszystkich przekątnych w wielokątach wypukłych. Następnie, jako bazę tworzonych wzorów, warto przyjąć wielokąty foremne, ze względu na znajdujące się w nich odcinki równej długości. Jeden wielokąt foremny można wyszyć na wiele sposobów, w zależności od kątów, które wypełnimy nitkami, a to stanowi podstawę do odkrywania ich własności. W otrzymanych wzorach możemy wyszukiwać osie i środki symetrii, kąty obrotów. Możemy badać, jak przeobrażają się wzory wyszywane na bazie okręgu, jeżeli zmienimy zasady prowadzenia nitek, np. jeden koniec cięciwy będzie omijał jedną dziurkę, a drugi dwie.

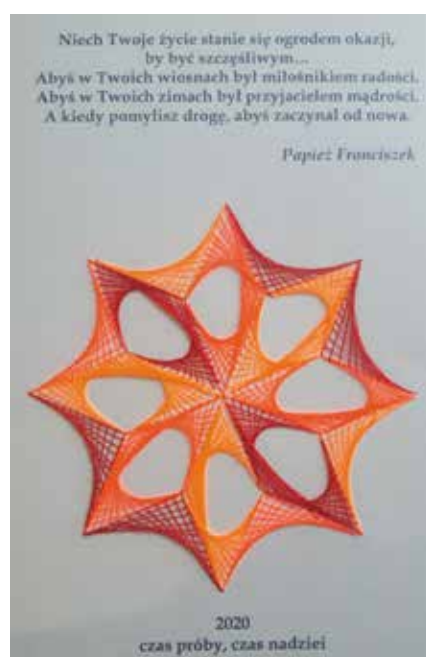
Wraz z przyrostem wiedzy matematycznej uczniowie zaczynają dostrzegać we wzorach fragmenty krzywych, „przylegających” do wyszytych odcinków, np. paraboli, asteroidy, kardioidy oraz innych, zaczynają poszukiwać zależności, odpowiednich wzorów. Od robótek ręcznych przechodzą do programów komputerowych, np. GeoGebry i tworzenia cyfrowych wersji wyszywanek.

Dlaczego warto zapoznać uczniów z techniką haftu matematycznego?

Robótki ręczne, a do takich zaliczymy omawiane wyszywanki, mają w sobie coś magicznego. Wykonanie wyszywanki to czynności powtarzalne, występujące według konkretnego wzoru, schematu. Musimy się tego trzymać, jeśli chcemy uzyskać odpowiedni efekt. Rozwijają wyobraźnię przestrzenną oraz koncentrację uwagi, doskonale ćwiczą nasz umysł. Przeplatając rytmicznie nitki między dziurkami w kartoniku, dajemy wytchnienie naszemu myślowi i obniżamy poziom stresu.

Wyszywanki matematyczne wymagają spostrzegawczości, dokładności i precyzji przy wykonywaniu pracy

Zajęcia z haftowania rozwijają samodzielność i kreatywność uczniów, a także ich umiejętności społeczne. Nic tak nie łączy młodych ludzi jak wspólne hobby. Dzielą się inspiracjami, uczą się wzajemnie od siebie, a także chwalą się swoimi wyszywankami. Własnoręcznie wykonane prace, według własnego projektu, podwyższają ich samoocenę. Zdolnościami manualnymi uczniów warto podzielić się ze społecznością szkolną,

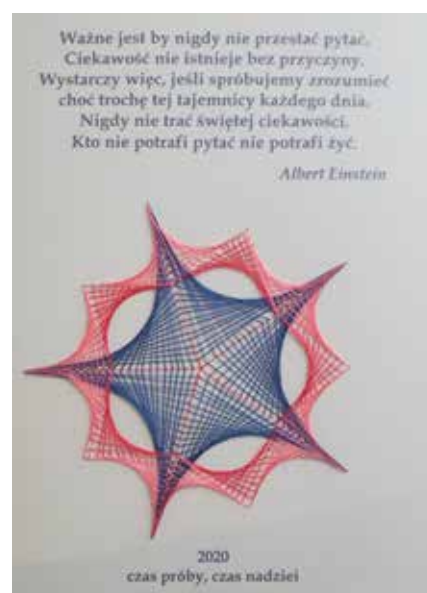


Rys 6. Kartka okolicznościowa, fot. autora.

organizując wystawy, wernisaże. Wyszywankami możemy ozdabiać kartki okolicznościowe (rys. 6–7.). Dzieci mogą stosować je jako elementy dekoracyjne w gazetce szkolnej.

Niestety jest to jeszcze niszowa działalność matematyczno-artystyczna, dlatego w ramach oferty edukacyjnej Małopolskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli przygotowaliśmy warsztaty nt. haftu strukturalnego i innych prac plastycznych z matematyką w tle.

Własnoręcznie wykonane prace, według własnego projektu, podwyższają samoocenę uczniów



Rys 7. Kartka okolicznościowa, fot. autora.

Słowa kluczowe: haft matematyczny, twórcze inspiracje, popularyzacja matematyki.

* * *



Halina Pulchny – nauczyciel konsultant ds. matematyki MCDN Ośrodek w Krakowie, nauczyciel dyplomowany z wieloletnim doświadczeniem, egzaminator w zakresie egzaminu gimnazjalnego i ósmoklasisty z matematyki, członek Oddziału Krakowskiego Stowarzyszenia Nauczycieli Matematyki.

Liczba Szecherezady i inne ciekawe tematy

Dorota Długosz

Kółko matematyczne jest miejscem rozbudzania aktywności ucznia.

Przez wiele lat mojej pracy dydaktycznej głównym celem, jaki sobie i uczniom stawiałam na zajęciach kółka przedmiotowego, było przygotowanie ich do udziału w konkursach matematycznych. Jednak z czasem zmieniałam swoje założenia. Nie wszyscy uczniowie przystępowali do udziału w konkursach. Przychodzili na zajęcia, by rozwiązywać „zadania inne niż na lekcji”. Staralam się rozbudzać ciekawość uczniów odpowiednio dobranymi przykładami i w ten sposób ukazywać im piękno matematyki oraz jej „funkcję rozrywkową”.

Prezentuję poniżej kilka zadań, którymi skutecznie zaskoczyć można na zajęciach, nie tylko kółka matematycznego.

Liczba Szecherezady

Dzielimy grupę na trzyosobowe zespoły, wyraźnie przypisując numerki: osoba nr 1, osoba nr 2, osoba nr 3. Następnie informujemy o zadaniu:

Osoba nr 1: Pomyśl sobie liczbę trzycyfrową (MOŻNA ZAZNACZYĆ, ŻE LICZBA MA SIĘ SKŁADAĆ Z RÓŻNYCH CYFR) i **nikomu** o tym nie mów, pomnóż ją razy 13 i **wynik** (ILO CZYN) prześlij do osoby nr 2.

Osoba nr 2: Otrzymałą liczbę pomnóż razy 11 i **obliczony iloczyn** prześlij do osoby nr 3.

Osoba nr 3: Otrzymałą liczbę pomnóż razy 7 i **obliczony** przez siebie **wynik** powiedz na głos.

Jeśli iloczyn jest poprawny, prowadzący zwraca się do osoby nr 1: Pomyślałeś liczbę... Jeśli wynik nie jest zgodny z regułą, nauczyciel proponuje: Jednak cała trójka niech jeszcze raz dokona obliczeń dla tej samej liczby, zaczynając zadanie od początku.

Zadanie jest emocjonujące i dla czwartoklasistów, i tych nawet dużo starszych. Iloczynem trzech kolejnych liczb pierwszych: 7, 11 i 13 jest liczba 1001.

W tym ćwiczeniu wykorzystano własności liczby 1001, której iloczyn razy liczbę trzycyfrową jest liczbą sześciocyfrową o powtórzonej sekwencji cyfr, np.:

$$\begin{array}{r} 1001 \\ \cdot 375 \\ \hline 5005 \\ 7007 \\ + 3003 \\ \hline 375375 \end{array}$$

W matematyce liczba ta jest znana jako „liczba Szecherezady” i zawiera 77 „trzynastek”, 91 „jedenastek” oraz 143 „siódemki”.

O kwadratach magicznych wielu słyszało. Sumy liczb w każdym wierszu, w każdej kolumnie i wzdłuż obu przekątnych są równe. Dość popularne są zadania:

- Sprawdź, czy dany kwadrat jest magiczny.
- Uzupełnij liczby tak, by kwadrat był magiczny.

A może inaczej:

Zad. 1. Zbuduj magiczny kwadrat o 9 polach (3x3) z liczb: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9.



Po znalezieniu układu liczb można poszukiwać odpowiedzi na pytanie, jakie warunki powinien spełniać zestaw liczb, aby dało się ułożyć kwadrat magiczny 3x3:

- Suma wszystkich liczb musi być podzielna przez 9.
- Środkowy wyraz jest 1/9 sumy wszystkich liczb.

2	9	4
7	5	3
6	1	8

Zad. 2. Zbuduj magiczny kwadrat o 9 polach (3x3) z liczb: 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 17, 19.

Którą liczbę można zamienić i na jaką, aby dało się ułożyć kwadrat magiczny?

Najbardziej znanym kwadratem magicznym w Europie jest ten, który widnieje na arcydziele A. Dürera pt. *Melancholia*.



A to zbliżenie kwadratu:

16	3	2	13
5	10	11	8
9	6	7	12
4	15	14	1



Jest to kwadrat złożony z 16 pól, a zestawiony tak pomysłowo, że dwie środkowe liczby dolnego rzędu dają rok powstania dzieła. Można zaproponować uczniom, by sprawdzili własności tego kwadratu.

Zad. 3. Obliczcie sumy elementów w wierszach, kolumnach i po przekątnych, ale również:

- sumę wyrazów umieszczonych w wierzchołkach kwadratu;
- sumę czterech środkowych wyrazów umieszczonych w pierwszym i czwartym wierszu;
- podzielcie powyższy kwadrat szesnastopolowy na cztery kwadraty 2x2 i sprawdźcie sumy wszystkich elementów w tych ćwiartkach.

Czy można powiedzieć jeszcze coś ciekawego o liczbie 100?

Zapisz 100 za pomocą pięciu jednakowych cyfr:

$$\begin{aligned} 100 &= 111 - 11 \\ 100 &= 3 \cdot 33 + 3 : 3 \\ 100 &= 5 \cdot 5 \cdot 5 - 5 \cdot 5 \\ 100 &= 5 \cdot (5 + 5 + 5 + 5) \end{aligned}$$

Można to zrobić, wykorzystując sześć 9:

$$100 = 99 \frac{9}{9}$$

Siedem siódemek:

$$100 = 7 \cdot 7 + 7 \cdot 7 + \frac{7+7}{7}$$

Ciekawe jest zapisanie liczby 100 przy użyciu wszystkich dziewięciu cyfr:

$$100 = 1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6 + 7 + 8 \cdot 9$$

oraz niebanalny zapis z dziesięcioma cyframi:

$$100 = 50 + 49 + \frac{1}{2} + \frac{38}{76}$$

100 jest sumą sześciątów czterech początkowych liczb naturalnych, czyli

$$100 = 1^3 + 2^3 + 3^3 + 4^3$$

Można podzielić liczbę 100 na cztery takie części $100 = 12 + 20 + 4 + 64$. Dokonawszy na nich kolejno wszystkich czterech działań z czwórką, w rezultacie zawsze otrzymamy liczbę 16:

$$\begin{aligned} 12 + 4 &= 16 \\ 20 - 4 &= 16 \\ 4 \cdot 4 &= 16 \\ 64 : 4 &= 16 \end{aligned}$$

Zaprezentowane zadania leżą w zasięgu możliwości większości uczniów i zapewniam, że wzbudzają pozytywne emocje. Stawianie przed uczniami zbyt trudnych zadań na samym początku ich drogi w odkrywaniu matematyki może ich zniechęcić, a chcemy raczej zachęcać. Znowu zbyt łatwe zagadnienia bardzo zdolnym szybko się nudzą i usypiają ich aktywność. Odwołam się do bardzo starego sposobu na pobudzenie aktywności: **Poszukaj, gdzie jest błąd**. Tak przygotowywał swoich uczniów do trudnej sztuki rozumowania Euklides, który w dziele pt. *Pseudaria* zamieścił różnego rodzaju błędne rozumowania. Doskonałym sposobem na doskonalenie w trudnej sztuce myślenia było odnajdowanie, co ważne: bez pomocy mistrza, gdzie tkwi w danym rozumowaniu pomyłka, na czym polega błąd.

Każdemu, kto zajmuje się matematyką, zdarzyło się na pewno natknąć na pytanie, na które nie potrafił odpowiedzieć, lub na fakt, którego nie potrafił logicznie wytłumaczyć. Takie sytuacje nazywamy aporią. Słowo to oznacza po grecku trudność. **Aporia** to każde rozumowanie prowadzące do zaskakującej tezy, dopóki nie potrafimy rozstrzygnąć, czy jest prawdziwe, czy nie. Aporie pojawiają się stale w matematyce i stanowią motor jej rozwoju.

Kiedy aporia zostaje rozstrzygnięta, staje się **sofizmatem** lub **paradoksem**, w zależności od tego, w którą stronę nastąpi to rozstrzygnięcie. Jeśli rozumowanie okazało się prawdziwe (choć jego



Fot. Ł. Ślusarz

wynik był zaskakujący i sprzeczny z intuicją), mamy do czynienia z **paradoksem**. Jeśli rozumowanie zawierało błąd, mamy do czynienia z **sofizmatem**. Oczywiście takie błędne rozumowanie może prowadzić zarówno do tezy prawdziwej, jak i fałszywej. **Sofizmat** to zwodniczy „dowód” matematyczny, pozornie poprawny, lecz faktycznie błędny, zawierający rozmyślnie wprowadzony błąd, na pierwszy rzut oka trudny do wykrycia.

Zaprezentowane zadania leżą w zasięgu możliwości większości uczniów i wzbudzają pozytywne emocje

Sofizmaty arytmetyczne

Nie zaprzeczmy, że:

$$3 - 1 = 6 - 4$$

Obie strony mnożymy przez (-1), to otrzymamy:

$$1 - 3 = 4 - 6$$

Do obu stron dodajemy $\frac{9}{4}$, czyli otrzymamy:

$$1 - 3 + \frac{9}{4} = 4 - 6 + \frac{9}{4}$$

Obie strony możemy zapisać jako kwadraty różnic:

$$\left(1 - \frac{3}{2}\right)^2 = \left(2 - \frac{3}{2}\right)^2$$

Z obu stron wyciągamy pierwiastek drugiego stopnia:

$$1 - \frac{3}{2} = 2 - \frac{3}{2}$$

Do obu stron dodajemy $\frac{3}{2}$, czyli:

$$1 = 2$$

Sofizmaty algebraiczne

Każda liczba jest równa każdej liczbie

Niech $a > b$ i niech $a = b + c$.

Równość tę mnożymy przez $a - b$:

$$a(a-b) = (b+c)(a-b)$$

Przekształcamy:

$$a^2 - ab = ba - b^2 + ca - cb$$

Przenosimy wyrazy:

$$a^2 - ab - ac = ab - b^2 - bc$$

Wylączamy wspólny czynnik przed nawias:

$$a(a-b-c) = b(a-b-c)$$

Dzielimy przez $(a-b-c)$ i otrzymujemy:

$$a = b$$

Gdzie jest błąd w tym rozumowaniu?

A oto kolejny przykład: **Zero jest większe od każdej liczby.**

Weźmy dowolną liczbę dodatnią $a > 0$

$$a - 1 < a$$

Obie strony nierówności mnożymy przez $(-a)$

$$-a^2 + a < -a^2$$

Do obu stron nierówności dodajemy a^2 , czyli

$$a < 0$$

Dla wprawnego matematyka nie muszę wskazywać, gdzie jest błąd w tym rozumowaniu.

I jeszcze jeden, chyba zabawny przykład:

Czy 1 zł to tyle co 1 gr?

$$1 \text{ zł} = 100 \text{ gr} = 10 \text{ gr} \cdot 10 \text{ gr} = 0,1 \text{ zł} \cdot 0,1 \text{ zł} = 0,01 \text{ zł} = 1 \text{ gr}$$



Fot. M. Grewenda

Nauczyciel matematyki powinien mieć w swoim repertuarze kilka ciekawych zadań, którymi może zaskoczyć uczniów, rozbudzić ich ciekawość, a może zainspirować do poszukiwań. Dobór podanych przykładów jest zaczerpnięty m.in. z programu kolonii matematycznych, prowadzonych przez dr. Zbigniewa Powązkę w latach 1998–2000, na których pracowałam jako wychowawca. Skarbnicą bardzo ciekawych problemów matematycznych jest książka Szczepana Jeleńskiego *Lilavati*. Również można znaleźć bardzo wiele ciekawostek matematycznych na kanałach www.youtube.com.

Słowa kluczowe: matematyka, ciekawość poznawcza.

Bibliografia:

- Jeleński Sz.: *Lilavati*. Warszawa: Wydawnictwo PZWSz, 1953.
- Powązka Z.: *W krainie liczb – Trzeci stopień wtajemniczenia*. Bielsko-Biała: KLEKS, 1999.

Netografia:

- <https://pl.wikipedia.org> (dostęp: 20 VIII 2020).
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Melancholia_I#/media/Plik:D%C3%BCr%C3%A9r_Melancholia_I.jpg (dostęp: 8 IX 2020).
- https://www.google.com/search?q=durer+melancholia&sxsrf=ALeKk02i1OvFO76tX1vjw1n-3cb5tH4zmMA:1599636109849&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwigrPwxNvrAhVkpYsKHQCrDY4Q_UAoAXoECBwQAw&biw=1536&bih=723#imgsrc=Uwk3Rbm6LhHy5M (dostęp: 9 IX 2020).
- https://www.researchgate.net/figure/A-close-up-of-the-4x4-magic-square-in-Albrecht-Duerers-Melencolia-I_fig4_330956294/download (dostęp: 9 IX 2020).
- <https://www.youtube.com/watch?v=cu-3uOrDq4Zo> sofizmaty (dostęp: 20 VIII 2020).



Dorota Długosz – nauczyciel matematyki z 37-letnim stażem pedagogicznym, była doradcą metodycznym, obecnie pracuje w MCDN Ośrodek w Oświęcimiu.



Fot. M. Grewenda

Nie można odzyskać czasu, ale można przestać go tracić...

Beata Cieplý
Joanna Łach

„Czas jest naturalnym surowcem, który dostajesz od życia. Jak przetwarzasz ten surowiec?” (B. Tracy).

Czas wolny w dobie pandemii nabrał nowego znaczenia. Każdy z nas musiał się na chwilę zatrzymać i przewartościować własny system wartości. To, co do tej pory stanowiło integralną część naszego życia – podróże, spotkania towarzyskie, imprezy kulturalne – nagle zostało zamrożone. Jeszcze dotkliwiej odczuli tę niedogodność uczniowie. I w tym momencie warto postawić pytanie, jak pomóc dzieciom i młodzieży w nabywaniu umiejętności doboru odpowiednich form spędzania wolnego czasu. Być może wskazówki można znaleźć w programie tutoringu stworzonym z myślą o najzdolniejszych. Przecież to liderzy mogą zachęcić do pracy rówieśników, mogą też stanowić wzór godny naśladowania. Zatem czas na indywidualną pracę w szkole.

Na temat zarządzania sobą w czasie napisano w ostatnich latach wiele. Niewątpliwie jest to jedna z kluczowych kompetencji osobistych, których właściwe ukształtowanie odpowiada za możliwość osiągnięcia sukcesu przez współczesnego człowieka. Czas jest dobrem egalitarnym, którym każdy dysponuje w swobodnym zakresie i w ramach wolności przeznacza go na wykonywanie różnorodnych działań. Zatem planując dzień, tydzień, miesiąc, na pewno należy wziąć pod uwagę obowiązki i narzucone zawodowo czynności, jednak warto również zastanowić się nad optymalnym wykorzystaniem czasu wolnego.

Poczucie braku czasu w jakimś sensie zniewala człowieka, gdyż w dobie nieograniczonego i łatwego dostępu do różnych rozrywek, zabaw, lektur, spotkań musi on z większości oferowanych propozycji zrezygnować, co może pozostawiać uczucie dyskomfortu. Okazuje

się zatem, że uczenie się umiejętności zarządzania sobą w czasie faktycznie ma sens. Nadmiar szkodzi i trzeba wiedzieć, jak sobie z nim poradzić, aby nie zatracić siebie w przypadkowym, mało świadomym konsumowaniu rzeczywistości. Jednak jeszcze dotkliwszy wydaje się brak nawyku korzystania z dóbr kultury. Warto więc zastanowić się, w jaki sposób kształcić tę kluczową kompetencję. „Nauka w szkołach powinna być prowadzona w taki sposób, aby uczniowie uważali ją za cenny dar, a nie za ciężki obowiązek” (A. Einstein).

Niezwykle istotny wydaje się problem organizowania czasu wolnego ucznia, to ważne wyzwanie dla współczesnej szkoły, miejsca, w którym dzieci i młodzież spędzają dużą część dnia. Obecnie, po doświadczeniach *lockdownu*, ograniczeniu działań wielu instytucji kultury, zmniejszonego zaufania rodziców do propozycji wychodzenia poza najbliższą przestrzeń można śmiało stwierdzić, że pedagogzy są najważniejszymi animatorami życia pozaszkolnego. I choć doskonale zdają sobie sprawę z tego, że to rodzina jest pierwszym środowiskiem, w którym dziecko styka się bezpośrednio z konkretnymi wzorcami spędzania wolnego czasu, to jednak czują konieczność wskazywania swoim wychowankom możliwie zindywidualizowanych form aktywności, rozbudzania ich potrzeb intelektualnych, duchowych, kulturowych, umożliwiania kontaktu z nauką, muzyką, teatrem, sportem, turystyką, uczenia dobrej komunikacji, współdziałania, kształtowania osobowości, umiejętności społecznych, utrwalania pozytywnych wzorców zachowań.

Wiedza i doświadczenie nauczycieli, a także czynna postawa i przekona-

nie o konieczności wartościowego spożytkowania czasu w połączeniu z odpowiednią organizacją stanowią gwarancję wysokiej jakości proponowanych zajęć, a w konsekwencji wyzwalają i kształtują uzdolnienia i zainteresowania u uczniów. Najczęściej działalność kadry pedagogicznej skupia się na organizowaniu wycieczek, uroczystości, udostępnianiu biblioteki, czytelnicy, świetlicy, sali gimnastycznej oraz pracy w kołach zainteresowań i samorządzie uczniowskim. I jeśli animatorzy czynią to w atrakcyjny sposób, potrafią zaszczerpić w swoich podopiecznych zamiłowanie do różnych dziedzin wiedzy, tworząc placówkę dobrze wychowującą do wolnego czasu.

Problem organizowania czasu wolnego ucznia to ważne wyzwanie dla współczesnej szkoły

Czas wolny, jak pisze Kazimierz Czajkowski, „to czas swobodnego wyboru form czynnego wypoczynku, rozrywki, zainteresowań odpowiadających jednostce. Powinien to być czas spędzony aktywnie, wypełniony poszukiwaniem nowych celów, które pozwolą kształtować postawę jednostki wobec otoczenia i znalezienie własnej roli w społeczeństwie”¹. W aspekcie higieniczno-zdrowotnym czas wolny jest niezbędny jako ochrona młodego organizmu przed nadmiernym obciążeniem obowiązkami i zadaniami szkolnymi, zatem spełnia profilaktyczną rolę.

Doskonałym przykładem skrojonych na miarę zajęć edukacyjnych jest innowacyjna działalność Joanny Łach,

polonistki ze Szkoły Podstawowej nr 62 w Krakowie. Prezentowany materiał stanowi doskonałe *exemplum* dla studentów nauk pedagogicznych i poszukujących nauczycieli. Niewątpliwie warto zastanowić się nad tutoringiem w szkole.

Uczeń zdolny problemem w polskiej szkole?

Praca z uczniem zdolnym to nie tylko obowiązek wynikający z rozporządzenia o pracy z dzieckiem o specjalnych potrzebach edukacyjnych, to nie tylko pasja i chęć samorealizacji nauczycielskiej – to często konieczność, gdyż w innym wypadku uzdolniony, nieprzeciętny uczeń będzie się nudził, przeszkadzał, zakłócał tok lekcji. Odpowiednie zauważenie i docenienie takiego ucznia, poświęcenie mu czasu i uwagi skutkuje nie tylko satysfakcją zawodową, ale często pomocą i wsparciem dla uczniów słabszych. Uczeń uzdolniony potrafi z powodzeniem być asystentem nauczyciela, poczuje się wyróżniony, znajduje motywację do pogłębiania wiedzy i zainteresowań. W przeciwnym razie może przestać się uczyć danego przedmiotu lub zbuntuje się i będzie starał się „zagiąć” nauczyciela, testować go... co może się zakończyć „sukcesem” ucznia i upadkiem autorytetu nauczyciela.

Psychologowie podają definicje i rozróżnienia dziecka uzdolnionego,

zdolnego, utalentowanego, geniusza. Na co dzień w szkole taki uczeń postrzegany jest jako ten, który ma zdolność zapamiętywania, błyskotliwego komentowania wydarzeń czy treści, czytanego, takiego, który ma wiedzę wykraczającą poza program nauczania – szczególnie na tle przeciętnych uczniów. Często to również dziecko wrażliwe, emocjonalne, nie zawsze radzące sobie w kontaktach społecznych, mające trudne relacje rówieśnicze (postrzegane jako „kujon” lub przeciwnie – wywyższające się i popisujące wiedzą, uważające się za lepszego od innych). Zdarza się też „trudny dom” lub dysfunkcyjna rodzina, a także kłopoty zdrowotne.

W szkole podstawowej tacy uczniowie najczęściej osiągają najwyższe oceny ze wszystkich przedmiotów, nauczyciele liczą na ich udział w konkursach i zdobywanie na nich wysokich miejsc. Uczniowie ci są często zapraszani, a wręcz zmuszani do uczęszczania na zajęcia dodatkowe, tzw. kółka przedmiotowe. Oczywiście ambicje rodziców i dziecięce pasje pozaszkolne decydują o dodatkowych lekcjach języków, szkołach artystycznych, zajęciach sportowych itd. To wszystko powoduje nie tylko nadmierną presję i przeciążenie obowiązkami, ale też popadanie w rutynę, konieczność dopasowania się do grupy, realizowanie cudzych programów, czytanie lektur narzuconych przez zasady konkursów itp. Zdolny uczeń

może być postrzegany jako problem w szkole.

Jeśli nie zajęcia dodatkowe, to co?

Praca z uczniem zdolnym, poza doбором właściwych metod i technik nauczania, wymaga również stosowania różnorodnych form: zbiorowych i indywidualnych, które mogą mieć charakter jednolity lub zróżnicowany. Stosowanie zespołowych form pracy – grupy jednorodne i zróżnicowane pod względem rodzaju i poziomu zdolności – pozwala skutecznie indywidualizować podejście do uczniów. Ponadto uczy współpracy, tworzy okazje do wzajemnego uczenia się, pozwala każdemu działać w oparciu o jego mocne strony. Dla nauczyciela jest okazją do prowadzenia obserwacji uczniów i identyfikowania ich zdolności.

Podczas pracy z uczniem zdolnym ważne jest, aby od samego początku uczyć go odpowiedzialności za własny rozwój oraz planowania i organizacji pracy. Należy pamiętać o tym, że zdobywa on wiedzę w szybszym tempie niż pozostali, może nauczyć się więcej i pracować na wyższym poziomie. I tu przychodzi z pomocą metoda tutoringu z powodzeniem stosowana na wyższych uczelniach.

Tutoring – forma indywidualnego wsparcia dla konkretnego ucznia zdolnego, opierająca się na dialogu i wspólnym



Fot. B. Cieply



Fot. B. Cieply

cy, na spotkaniach **tutora (nauczyciela)** z uczniem lub uczniami, którego celem jest pomoc w rozwoju. Tutor patrzy na ucznia zdolnego jako na całość, wspiera jego rozwój wszechstronnie, wprowadza w świat, motywuje do samodzielnych poszukiwań i odkryć, a także stawia wysokie wymagania zarówno przed uczniem, jak i samym sobą. Każdy potrzebuje motywacji do pracy, oczekuje pochwały i nagrody za rzetelne jej wykonanie. Umiejętność wzbudzania entuzjazmu do podejmowania określonych działań to wielka sztuka, zwłaszcza jeśli wykraczają one poza zakres podstawowych obowiązków. Jednak doświadczenie tej sztuki jest niezwykle satysfakcjonujące.

Moje doświadczenie z tutoringiem w szkole podstawowej

Wyposażona w wiedzę teoretyczną na warsztatach i konferencjach, zainspirowana przez Małgorzatę Wojnarowską na jednym z kilku spotkań w MCDN, napisałam program tutoringu i – po akceptacji środowiska szkolnego – zaprosiłam do niego kilkoro uzdolnionych polonistycznie uczniów. To były tradycyjne zaproszenia wręczone dzieciom – element zaskoczenia już był dobrą zachętą dla wybicia się ze szkolnej rutyny. Po uzyskaniu zgody na udział podpisaliśmy kontrakty, ustaliliśmy obszar zainteresowań, plan spotkań i rozpoczęliśmy tutoriale. Początkowo celem było lepsze poznanie uczniów. Zależało mi, by dowiedzieć się o nich czegoś więcej w myśl angielskiego przysłowia „Jeśli ktoś chce

nauczać Johna matematyki, musi znać matematykę i Johna”.

Każdy potrzebuje motywacji do pracy, oczekuje pochwały i nagrody za rzetelne jej wykonanie

Tutoriale odbywały się jeden na jeden, ale też z dwójgim uczniem – chodziło mi o tutorial koleżeński, więc dobrałam moją szóstkę w pary. Oprócz pracy na zajęciach uczniowie dostawali też wskazówki do pracy w domu oraz zadania, najczęściej redakcyjne. Często przygotowywali materiał, który prezentowali całej klasie. Pełnili także rolę asystenta, wspierali w nauce uczniów słabszych, byli ich opiekunami po zakończeniu własnej pracy. Chętnie przygotowywali ciekawe narzędzia – dwóch chłopców biegłe posługiwało się różnymi programami internetowymi, znali ciekawe platformy edukacyjne i komunikacyjne, np. utworzyli interesujące quizy na Kahoot oraz Quizizz z wiedzą na poziomie swojej klasy. Między innymi dzięki nim niestraszne mi teraz nauczanie zdalne – potrafię tworzyć zadania na Learning Apps, Worldwall czy Genial.ly.

Zajęcia dziennikarskie

Angażowanie uczniów w dodatkową pracę powinno przynosić wszystkim zainteresowanym satysfakcję, zatem należy kształcić umiejętności w taki sposób, by dzięki zaciekawieniu i poczuciu sprawczości uczynić z działania proces docho-

dzenia do profesjonalizmu. Niewątpliwie możliwość taką daje uczestnictwo w ogólnopolskim projekcie Junior Media, którego celem jest przybliżenie dzieciom i młodzieży świata mediów oraz udostępnienie szkołom i placówkom kulturalno-oświatowym narzędzia do tworzenia gazetek, czyli platformy dziennikarskiej, która krok po kroku prowadzi zespoły uczniowskie przez proces powstawania gazety tworzonej na szablonach prawdziwych dzienników regionalnych. Dzięki temu wykonanie gazety staje się proste, a efekt zaskakuje profesjonalizmem. Gazetki tworzone na platformie mogą być umieszczane na stronie internetowej jako e-gazeta, można je drukować na szkolnej drukarce.

Warto pamiętać, że uczestnicy programu mają możliwość uzyskania wskazówek od profesjonalnych dziennikarzy i reporterów, mogą spotkać ludzi ze świata mediów, pisać teksty do prawdziwych dzienników oraz dostają szansę na uczestnictwo w bezpłatnych warsztatach dziennikarskich i ciekawych konkursach w cyklu #juniorlab. To może być początek niezwykłej przygody z mediami i doskonały sposób na spędzanie wolnego czasu.

Słowa klucze: czas wolny ucznia, tutoring, zajęcia dziennikarskie.

Przypisy:

¹ K. Czajkowski, *Wychowanie do rekreacji*, Warszawa 1979, s. 21.

* * *



Beata Cieply – polonistka, absolwentka Uniwersytetu Jagiellońskiego, terapeutka, trenerka edukacji HIP, aktywna członkini Stowarzyszenia Polonistów, laureatka IX edycji regionalnego konkursu MCDN „Kreatywny Nauczyciel” oraz IV edycji małopolskiego konkursu „Nauczyciel z Pasją”, koordynatorka krakowskiego projektu „Eskadrylla Niepodległej Rzeczypospolitej”, niestrudzona poszukiwaczka dobra, prawdy i piękna.



Joanna Łach – polonistka i wicedyrektor w Szkole Podstawowej nr 62 im. kmdra por. F. Dąbrowskiego, absolwentka filologii polskiej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, studiów podyplomowych z historii oraz teatrologiczno- kulturowych, trenerka edukacji HIP, aktywna członkini Stowarzyszenia Polonistów, autorka innowacji i publikacji o czytelnictwie wśród uczniów szkoły podstawowej oraz tutoringu polonistycznym.

Empatyczna komunikacja od przedszkola

Joanna Fisior

Atmosfera wzajemnego zaufania w szkole, podmiotowe traktowanie siebie i drugiego człowieka, słuchanie i rozumienie, bycie usłyszonym i zrozumianym. Czy to możliwe do osiągnięcia?

Jak wychowywać dziecko w dzisiejszym zabieganym świecie, by wyrosło na mądrego, odpowiedzialnego, pewnego siebie człowieka, potrafiącego walczyć z zagrożeniami współczesnego świata i umiejącego odnaleźć wartości? Człowieka, który będzie znał swoją wartość, ale będzie też pełen empatii dla innych? Odpowiedzi na te pytania daje nam Porozumienie bez Przemocy Marshalla Rosenberga (*Nonviolent Communication*).

Porozumienie bez Przemocy przypomina nam o tym, co instynktownie wiemy: jak dobrze czujemy się wtedy, gdy mamy autentyczny kontakt z drugim człowiekiem. Uczy nas świadomości własnych potrzeb i potrzeb innych. Umiejętność uważnego słuchania siebie i innych pomaga odkryć głębię i siłę empatii. PbP nie jest metodą komunikacji, a raczej filozofią, podejściem do życia, które pomaga w zobaczeniu tego, co wspólne w naszym człowieczeństwie – za wszystkimi naszymi działaniami stoi próba zaspokojenia jakiejś ważnej w danym momencie potrzeby. PbP to rów-

nież praktyczny zestaw umiejętności i narzędzi, które pomagają w codziennym życiu rodzinnym i społecznym. Technicznie jest to proste, choć bardzo wiele zmienia (Więclaw, 2019).

Umiejętność uważnego słuchania siebie i innych pomaga odkryć głębię i siłę empatii

Zamiana następuje dzięki skupieniu uwagi na czterech obszarach: na tym, co spostrzegamy (obserwacja), co czujemy (uczucie), czego potrzebujemy (potrzeba) oraz dzięki kierowanym do siebie i innych ludzi prośbom (prośba). Świadomie rezygnujemy z języka osądów, ocen i dominacji, a skupiamy się na obserwacji tu i teraz. Są to narzędzia do budowania empatycznej komunikacji, co prowadzi do zrozumienia siebie i innych. Pozwala zobaczyć, jak rozmawiać z ludźmi, a nie tylko do nich mówić (Więclaw, 2019).

Procesy wzmacniające w Porozumieniu bez Przemocy to: *autentyczne*

wyrażanie siebie i empatia dla drugiej strony, a więc współodczuwanie. Człon nazwy „bez przemocy” oznacza postawę i działania, które uwzględniają nasze potrzeby, jak i również potrzeby drugiej strony. Nie chodzi o przeciwstawności, lecz o wspólnotę, nie o władzę nad kimś, lecz o siłę, która umożliwia wspólne działanie. Porozumienie bez Przemocy wskazuje drogę, w jaki sposób możemy wejść ze sobą w kontakt. Włącza ono wszelkie formy komunikacji werbalnej, niewerbalnej i innej, których celem jest porozumienie. Czyli nie zawsze trzeba „czterech kroków” (obserwacja, uczucie, potrzeba, prośba). Czasami uśmiech, muzyka, otwierają drzwi bardziej niż słowa (Gaschler, 2016).

Kilka słów o nazwie

Określenie „Porozumienie bez Przemocy” spotyka się z odrzuceniem i krytyką, ponieważ wydaje się sugerować, że stosujemy przemoc. Poza tym „bez Przemocy” mówi o tym, czego nie chcemy, zamiast o tym, czego chcemy, co stoi w opozycji do nauki Porozumienia. Z tego względu Marshall Rosenberg określa ten sposób wyrażania się jako „wzbogacający życie”, „mowę serca” lub „język żyrafy” (Gaschler, 2016).

Symbole Porozumienia bez Przemocy

M. Rosenberg pokazuje symbolicznie różne wzorce komunikacyjne, wykorzystując żyrafę i szakala. *Żyrafa* ma długą szyję, która pozwala jej na szerokie, dalekie spojrzenie, obejmujące całokształt tego, co się dzieje. Ze wszystkich zwierząt lądowych to ona jest ssakiem o największym, w porównaniu do masy ciała, sercu – jest więc symbolem więzi na po-



Fot. T. Łopuszyński

ziomie serca. Mówi „językiem żyrafy”, który umożliwia kontakt z własnymi potrzebami i uczuciami oraz stara się odczytać potrzeby i uczucia innych, by w ten sposób nawiązać z nimi kontakt. Żyrafa ocenia informacje za pomocą następującej miary: czy to, co właśnie się dzieje, spełnia moje potrzeby? Jeśli nie, szuka strategii, które pomogą jej te potrzeby spełnić. Osądy moralne nie są jej znane. Żyrafa przejmując pełną odpowiedzialność za swoje zachowanie.

Szakał ocenia za pomocą kategorii „prawidłowo” i „nieprawidłowo”, „dobrze” i „złe”. Łączy zachowanie innych, które uważa za negatywne, z oceną tych osób. Myśl: „uważam, że to jest dla mnie złe” szybko przekształca się w „ty jesteś zły”. Ten sposób myślenia prowadzi do powstawania takich uczuć jak złość, poczucie winy, wstyd, depresja, czyli uczuć określanych czasem w PbP jako „dzwonki alarmowe”, a także często jest źródłem konfliktów, ataków, obrony, wzajemnych oskarżeń – rzadko natomiast prowadzi do zrozumienia i kontaktu z samym sobą i innymi (Gaschler, 2016).

Dobrze by się stało, gdyby PbP było nie tylko sposobem komunikacji w domu między rodzicami a dziećmi, ale także by zagościło w naszych szkołach i placówkach.

Frank i Gundi Gaschlerowie w książce *Sen Żyrafy. Empatyczna komunikacja z dziećmi* przedstawiają projekt Porozumienia bez Przemocy dla przedszkoli, bo empatycznej komunikacji warto uczyć już najmłodsze dzieci. Autorzy książki, pisząc te oto słowa, podzielają nie tylko życzenie wszystkich rodziców, ale także wychowawców: „Dzięki Po-

rozumieniu bez Przemocy nasz proces wychowawczy przekształcił się w empatyczne towarzyszenie dzieciom w ich życiu. Chcemy dać dzieciom orientację i wsparcie, dzielić się z nimi naszymi doświadczeniami i dać im przestrzeń do rozwoju. Ochrona i bezpieczeństwo są przy tym tak samo ważne jak wzrost, nauka, miłość czy wolność. Bliskie są nam słowa Goethego: »Dzieci powinny otrzymać od swych rodziców dwie rzeczy: korzenie i skrzydła«. Książkę tę napisaliśmy z przekonaniem, że chcemy towarzyszyć z empatią naszym dzieciom w ich wchodzeniu w życie, że nie ma »słusznego« i »niesłusznego« wychowania, że robimy to, co najlepsze i najpiękniejsze, co w danym momencie jest dla nas możliwe. Relacje tworzone na bazie Porozumienia bez Przemocy są działaniem omijającym i bezstresowe wychowanie, i przymus” (Gaschler, 2016).

„Sen Żyrafy” (niem. *Giraffentraum*), wprowadzający metodę Porozumienia bez Przemocy, ma na celu rozwinąć podstawowe umiejętności interpersonalne oraz poprzez zabawę w przyjaznej atmosferze, pozwolić dzieciom doświadczyć różnicy pomiędzy komunikacją, która tworzy bariery, a taką, która otwiera serca i buduje kontakt. Dzieci wraz z nauczycielami odkrywają zarówno to, co sprzyja dobrym relacjom z innymi, jak i źródła nieporozumień i konfliktów, oraz uczą się rozwiązywać je w konstruktywny sposób. Szczególnie istotne we „Śnie Żyrafy” są:

- szeroki zakres: w programie biorą udział dzieci, nauczyciele i rodzice;
- wspólna nauka: dorośli tak samo jak dzieci uczą się ze sobą i od siebie. Waż-

niejsze jest wspólne doświadczanie niż realizowanie sztywnego programu wychowawczo-dydaktycznego;

- **świadome** komunikowanie się: szczególnie nacisk kładzie się na umiejętności wyrażania swoich uczuć, potrzeb i próśb bez krytykowania i oskarżania oraz słuchania i słyszenia, bez uprzedzeń tego, o czym mówią inni;
- **mediacje**: o konfliktach mówi się otwarcie, jasno i ze zrozumieniem, bez obrażania się, zawstydzania, oskarżania innych czy szukania winnego. Rozwiązuje się je w sposób „żyrafi”, czyli tak, aby potrzeby wszystkich zostały usłyszane a następnie szuka się takiego rozwiązania, które zadowolili wszystkie strony;
- **empatia**: postawa, w której jesteśmy szczerze zainteresowani zrozumieniem drugiej osoby na poziomie uczuć i potrzeb – empatyczne słuchanie pozwala lepiej zrozumieć innych i budować z nimi głębszy kontakt¹.

„Celem PbP nie jest zmiana ludzi i ich zachowania tak, aby postawić na swoim, ale zbudowanie relacji opartych na szczerości i empatii, tak aby potrzeby wszystkich zostały zaspokojone” (M. Rosenberg).

Zasadniczą częścią pracy nauczyciela jest kontakt z uczniami i rodzicami uczniów, warto więc zapoznać się z zasadami empatycznej komunikacji, by zbudować relację dającą porozumienie, wsparcie, pozbawioną osądów. Empatię dla dziecka w przedszkolu lub ucznia w szkole i jego rodzica powinno się zaczynać od siebie. W empatycznej komunikacji chodzi o to, by wzajemnie się zobaczyć, usłyszeć i zrozumieć. Najważniejszymi elementami wyjętymi z Porozumienia bez Przemocy na teren placówek wychowawczych są sposoby traktowania drugiego człowieka, by go doceniać, a nie oceniać, a także by mieć z nim relację, a nie rację, bo mając rację, często pozostaje się z nią osamotnionym, a mając relację, jest szansa na wychowanie człowieka, który będzie dbał o relację z innymi ludźmi.

Porozumienie bez Przemocy w szkole odpowiada na następujące pytania:

- Jak stawiać granice i dbać o siebie, pracując w szkole?
- Jak zadbać o siebie i jednocześnie wziąć pod uwagę uczniów?
- Jak zmienić spór we współpracę?
- Jak odejść od obwiniania i osądzania siebie lub uczniów?



Fot. Archiwum UMWM

- Jak zobaczyć siebie i uczniów z perspektywy potrzeb i emocji, których doświadczamy?
- Jak świadomie wybierać swoje reakcje na słowa i zdarzenia?
- Jak znajdować sposoby, aby potrzeby wszystkich były zaspokojone?
- Jak odejść od etykietowania uczniów i ich rodziców?
- Co nam daje i co nam zabiera dominacja w systemie edukacji?
- Jak formułować informację zwrotną, aby pomagała uczniom rozwijać umiejętności i motywować do działania? Jak uczynić z niej początek empatycznego dialogu?



Fot. Archiwum UMWM

Porozumienie bez Przemocy uczy posługiwania się językiem, który praktycznie oznacza wzmacnianie:

Kontakt z sobą poprzez:

- branie odpowiedzialności za swoje myśli, uczucia i postępowanie,
- rozpoznawanie swoich uczuć i wyrażanie ich,
- identyfikowanie potrzeb tkwiących u źródła tych uczuć,
- wybór sposobów realizacji własnych potrzeb,
- zerwanie z szablonami myślenia, które prowadzą do gniewu i depresji,
- postrzeganie rzeczywistości bez osądów i porównywnań sprzyjających przemocy;

Kontakt z otoczeniem poprzez:

- kierowanie pełnej szacunku uważności na potrzeby i uczucia innych osób,
- budowanie relacji opartych na zrozumieniu i empatii,
- jasne wyrażanie swoich wartości,
- świadome pogłębianie relacji i zwią-

ków poprzez wyrażanie próśb, wdzięczności, a także odmowy,

- zapobieganie konfliktom i rozwiązywanie ich poprzez nawiązywanie kontaktu empatycznego,
- tworzenie rozwiązań opierających się na bezpieczeństwie, szacunku i porozumieniu.

Porozumienie bez Przemocy jest dla tych, którzy chcą, aby dom i szkoła były miejscem kontaktu, wzajemnego szacunku i zrozumienia².

Polecam literaturę:

- Juul J.: *Twoje kompetentne dziecko. Dlaczego powinniśmy traktować dzieci poważnie?* Podkowa Leśna: Wydawnictwo MiND, 2011.
- Juul J.: *Życie w rodzinie. Wartości w partnerstwie i rodzicielstwie.* Podkowa Leśna: Wydawnictwo MiND, 2013.
- Rosenberg M.: *Porozumienie bez Przemocy. O języku serca.* Warszawa: Czarna Owca, 2009.

- Rosenberg M.: *W świecie porozumienia bez Przemocy.* Podkowa Leśna: Wydawnictwo MiND, 2013.
- Stein A.: *Dziecko z bliska.* Warszawa: Mamania, 2012.
- Żuczkowska Z.: *Dialog zamiast kar.* Podkowa Leśna: Wydawnictwo MiND, 2015.

Słowa kluczowe: Porozumienie bez Przemocy, empatyczna komunikacja.

Przypisy:

¹ <http://tutoring.pl/sen-zyrafy/> (dostęp: 19 VII 2019).

² <http://www.filomata.com.pl/index.php?strona=5482> (dostęp: 19 VII 2019).

Bibliografia:

- Gaschler F. G.: *Sen Żyrafy. Empatyczna komunikacja z dziećmi. Projekt Porozumienia bez Przemocy dla przedszkoli.* Poznań: Porozumiewajmy się, 2016.

Netografia:

- <http://tutoring.pl/sen-zyrafy/> (dostęp: 19 VII 2019).
- <http://www.filomata.com.pl/index.php?strona=5482> (dostęp: 19 VII 2019).
- Warsztaty Komunikacja, która zbliża – wprowadzenie do Porozumienia bez Przemocy. Więclaw E.: <http://trenerzynvc.pl/elzbieta-wieclaw/> (dostęp: 19 VII 2019).

* * *



Joanna Fisior – matka dwóch córek (2- i 4-letniej), nauczyciel wychowania przedszkolnego od 13 lat. Pracuje w Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Pilchowiecach. Poszukuje sposobów na znalezienie złotego środka między „bezsstresowym wychowaniem” a „nieuznającym sprzeciwu” sposobem wychowania.



Fot. T. Łopuszyński

Gwiazdeczek podróże małe i duże

Edyta Mróz

Przedsięwzięcie edukacyjne pt. „Gwiazdeczek podróże małe i duże” zajęło I miejsce w kategorii przedszkoli w XI edycji regionalnego konkursu Małopolskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli „Kreatywny Nauczyciel”.

Wycieczki to ulubiona forma aktywności dzieci i dlatego stanowią ważny element mojej pracy wychowawczo-dydaktycznej. Ta atrakcyjna forma realizacji programu pozwala na rozwijanie i kształcenie wielu aspektów rozwoju dziecka. Wycieczka jest tą formą pracy, która ma duży wpływ na przebieg edukacji nie tylko poznawczej, ale także społecznej i emocjonalnej. U dzieci charakterystyczną cechą jest naturalna, wrodzona aktywność poznawcza. Proces nabywania wiedzy i umiejętności przez dzieci nie odbywa się w sposób bierny. Dziecko podczas uczenia się musi być aktywne. Jego nauka wynika z eksperymentowania, odkrywania i praktycznego działania. W związku z tym wycieczki oraz spaceru zaliczyć można do najskuteczniejszych środków dydaktycznych. W tym artykule podam kilka przykładów.

Nasze podróżowanie i poznawanie „świata” rozpoczęliśmy od najbliższego otoczenia. Spaceru w pobliskim parku, w którym znajduje się różnorodność roślinna, parkowe zwierzątka, ale także forty – dostarczyły nam sporej wiedzy przyrodniczej i historycznej. Sadzenie cebulek w tym miejscu w ramach akcji „Pola Nadziei” to nie tylko dobra zabawa, ale także działanie mające charakter poznawczy (wiemy, którą część należy wsadzić do ziemi, jak jest zbudowana, czego potrzebuje do wzrostu itp.), manipulacyjny (obracamy cebulkę prawidłową jej częścią i zasypujemy w odpowiedni sposób) i społeczny (będzie pięknie, a tym samym miło, pomagamy w miarę możliwości innym).

Spacer na pobliski targ i rozmowa ze sprzedającymi warzywa, samodzielny zakup jabłek i śliwek to doskonały wstęp do zajęć realizowanych jesienią i szansa odwołania się do doświadczeń

dziecka. Wyjście na lody z okazji Dnia Przedszkolaka to również sytuacja, w której celem były oczywiście lody i miłe wrażenia z tym związane, ale przy tej okazji doskonała możliwość utrwalenia zasad zachowania się na przejściu dla pieszych, w pobliżu ulicy, znajomość sygnalizacji świetlnej itp.

Zajęcia w pobliskiej bibliotece w Domu Kultury przeniosły nas w krainę książki – to swoista podróż, w której pani Ania była przewodnikiem i przybliżyła dzieciom ten cudowny świat. W tym miejscu dzieci poznały wszystkie zasady dotyczące korzystania z biblioteki, traktowania książki, drogę do biblioteki – czyli cały proces jej tworzenia, możliwości, jakie daje nam to miejsce, a świat bajek i baśni stały się dla nich wyjątkowym światem.

Wycieczki stanowią ważny element pracy wychowawczo-dydaktycznej

Wyjście do Szkoły Podstawowej nr 85 w Krakowie na przedstawienie w wykonaniu rodziców (również rodziców przedszkolaków) to nie tylko wrażenia z odbioru kreacji aktorskich, lecz także zapoznanie się z miejscem, w którym dzieci za parę chwil podejmą dalszą naukę. Wizyta w Szkole Podstawowej nr 77, do której wybraliśmy się na prawdziwą lekcję patriotyzmu (byłam organizatorem i twórcą scenariusza uroczystości) z okazji Święta Niepodległości, to jedno z wydarzeń, w którym przedszkolak kształci poczucie narodowej przynależności w wyjątkowy sposób i niecodziennych okolicznościach.

Jak dbać o zdrowy, piękny uśmiech, dowiedzieliśmy się w trakcie wizyty w gabinecie stomatologicznym, gdzie jeszcze raz wysłuchaliśmy o koniecz-

ności rzetelnego szczotkowania zębów i unikania produktów, które mają na niego zły wpływ oraz systematycznych wizyt u dentysty. Pani doktor w przyjazny sposób przedstawiła dzieciom wibrujący sprzęt i oswajała z niekoniernie miłymi wydawanymi przez nie dźwiękami. Natomiast wyjście do kina na ulubiony film dzieci *Psi Patrol* i spotkanie z panem policjantem przed seansem to prawdziwa bomba wrażeń. Idol każdego chłopca opowiadający o prawidłowym zachowaniu na ulicy i w samochodzie, supermotocykl, który można było wypróbować, i jeszcze ulubieni bohaterzy filmu niosący pomoc tym, którzy nie zawsze przestrzegają prawidłowych zasad bezpieczeństwa – to doskonała lekcja kształtująca poprawne zachowania. I tak małymi kroczkami nasze podróże zataczały coraz szersze kręgi...

Wycieczka do Parku Doświadczeń im. Stanisława Lema w Krakowie była niezwykłą wyprawą. Gwiazdeczki uczestniczyły w naukowych warsztatach, w trakcie których zetknęły się z nie lada eksperymentami z zakresu optyki, akustyki i mechaniki. Krzywe lustro, wir wodny, równowaga, telegraf i instrumenty akustyczne, wirujące tarcze wprowadzające oczy w niesamowite złudzenie, wywoływanie tęczy i wiele innych fantastycznych doświadczeń dostarczyły dzieciom sensorycznych przeżyć. W tym parku rządzi fizyka, która wcale nie jest nudna! Wyszliśmy stamtąd zachwyceni i zaciekawieni, a zainspirowani nową wiedzą wykonaliśmy swoje doświadczenia.

Odwiedziliśmy także strażaków w ich szkole (na os. Zgody). Kadet Przemek przedstawił nam codzienną pracę strażaka, pokazał sprzęt, który jest wykorzystywany w czasie akcji, oraz opowiedział, jakie cechy trzeba mieć, żeby zostać strażakiem. Mogliśmy obserwo-

wać wyjazd strażaków do akcji, gdzie w oka mgnienia przebrani strażacy byli gotowi do wyjazdu. Zrobiło to na nas ogromne wrażenie – 2 min. i już gotowi! Z remizy wyjeżdża strażacki wóz, żeby pomóc innym. Zobaczyliśmy, jak szybko i sprawni są strażacy, jak się uczą, jak dowiadują się o alarmie. Sami też mogliśmy na chwilę poczuć się jak strażacy...

Przedшкоlaki odwiedziły krakowskie ZOO, żeby sprawdzić, co dzieje się w świecie zwierząt podczas jesieni. Oglądaliśmy i podziwialiśmy przepiękne ptaki z różnych zakątków świata – najbardziej przypadły nam do gustu chyba najgłośniejsze w całym zoo papugi, a ich kolory przyprawiły nas o zawrót głowy. Ogromną sympatię u dzieci wzbudziły surykatki i małpki, które zabawą między sobą wzbudzały dużo entuzjazmu. Leniwe wilki, lwy i lamparty nawet na nas nie spojrzały, uchatki i pingwiny dały piękny popis swych pływackich umiejętności, a piękny paw odprowadził nas do wybiegu żyraf, gdzie mogliśmy zobaczyć, jak doskonale radzą sobie z pożywieniem na wysokości. Słonie zagrały na swej trąbie i sypały nią piaskiem (choć przecież nie wolno sypać piachem, jak słusznie zauważyły dzieci). Chwila odpoczynku i małe co nieco dało nam dużo siły do długiego spaceru i podziwiania świata fauny oraz przyswajania sporej dawki wiadomości, bo dla Gwiazdeczek była to pierwsza tak daleka wyprawa. Wycieczka była świetną przygodą i ciekawą lekcją.

Kto z nas nie lubi misiów? Kto z nas nie tulił się do pluszowego przyjaciela? Wybraliśmy się zatem do fabryki, w której powstają pluszowe miśki. Tam poznaliśmy misia Bazylego i całą jego liczną rodzinę. Pani Natalka pozwoliła nam wybrać misia i wspólnie ustaliliśmy, co potrzebujemy, żeby miś był prawdziwym misiem. Włożyliśmy więc do środka pluszaka serduszko, a za sprawą czarodziejskiej maszyny nasz miś ożył! Wybraliśmy dla niego imię, ubranie, dostaliśmy dla niego domek, metrykę urodzenia i zabraliśmy do Stokrotki. Pani Natalia nauczyła nas wierszyka o misiu, który mamy recytować, gdy żegnamy się z Bazylim (też go sobie tak nazwaliśmy), np. wychodząc z przedszkola do domu... Tak samo witamy się misiem o poranku, bo Bazyl codziennie nas wyczekuje w przedszkolu. Wycieczka bardzo pomogła dzieciom z trudnościami adaptacyjnymi, bo miś Bazyl stał się prawdziwym „tulimisiem” (nazwa



Fot. E. Mróz

zamienna wprowadzona przez dzieci), wtedy gdy pojawiają się smutek lub tęsknota za mamą. Emocjonalna więź z misiem kształtuje u dzieci również opiekuńczość, poczucie odpowiedzialności i bezpieczeństwa.

Historię naszego miasta i dzielnicy, w której mieszkamy, poznawaliśmy podczas wycieczki do Muzeum Krakowa i jego oddziału – Muzeum Nowej Huty. W trakcie warsztatów poznaliśmy legendy krakowskie i podania o Nowej Hucie. Mnóstwo ciekawostek oraz interesująca forma warsztatów przyczyniły się do przyswojenia wiadomości o naszym rodzinnym mieście. Lekcja muzealna na Wawelu przybliżyła dzieciom wiedzę o czasach królów, królewien, rycerzy, giermków i oczywiście najsłynniejszego smoka. Wykorzystaliśmy ją również do tworzenia ciekawych prac plastycznych.

W Muzeum Lotnictwa Polskiego mogliśmy podziwiać eksponaty: samoloty, śmigłowce, szybowce. Usiedliśmy za sterami niektórych z nich, ale też w przystępny sposób przedstawiono nam także ciekawą i bogatą historię naszego lotnictwa. Wielkim zaskoczeniem dla dzieci był fakt, że kiedyś funkcjonowało tu lotnisko, bo zupełnie inny wymiar poznawania takiego miejsca miał udział w wycieczce na lotnisko w Bali-cach. Tam poznaliśmy pracę lotniska od „zaplecza”.

Spacer po rynku krakowskim i sąsiadujących z nim uliczkach przy okazji konkursu na szopki sprawiał mocne poczucie przynależności do regionu. Przedшкоlaki śpiewały podczas spaceru nasze krakowskie piosenki, z dumą odpowiadały pytającym przechodniom skąd przyjechały i po co. Zresztą sam udział w konkursie był swoistą nauką o małej ojczyźnie.

Wyjątkową wyprawą Gwiazdeczek, o której muszę wspomnieć, była zagraniczna podróż do Armenii, Belgii, Hiszpanii i Niemiec. I choć oczywiście odbywała się w naszej sali w przedszkolu, to za sprawą naszych gości – wolontariuszy z organizacji Internationaler Bund Polska – Gwiazdeczki przeniosły się w inne miejsca Europy. Cudowne osoby opowiedziały i przedstawiły dzieciom tradycje w swoich krajach tego pięknego i magicznego czasu, jakim jest Boże Narodzenie. Śpiewaliśmy też po niemiecku, tańczyliśmy armeńskie tańce, robiliśmy belgijskiego reniferka oraz słuchaliśmy historii ilustrowanych muzyką i ciekawymi pacynkami.

Sprawność fizyczną, umiejętność radzenia sobie w nowej sytuacji, współzawodnictwo, wspieranie przegrywających i inne elementy towarzyszące konkurencjom sportowym mogliśmy sprawdzić i kształtować podczas wycieczki na kręgle. To nowe doświadczenie okazało się dobrym sposobem na

integrację grupy, wyzwało pozytywne emocje i radość z osiągniętych wyników. Swoje kreatywne myślenie, wyobraźnię i sprawność manualną mogliśmy rozwijać w trakcie zajęć z robotyki. W Centrum Kreatywnej Technologii mogliśmy być inżynierami i pod czujnym okiem instruktorów tworzyć pierwsze konstrukcje. Te zajęcia tak bardzo zafascynowały dzieci, że stały się już cyklem spotkań.

Muzyczną wrażliwość mogliśmy rozwijać w trakcie koncertu w Filharmonii Krakowskiej. Poznaliśmy niezwykle brzmienie pojedynczych instrumentów oraz całej orkiestry i rolę dyrygenta. Muzyczne zagadki systematyzowały i utrwalały wiadomości, a wirtuozeria muzyków i piękne melodie pozwoliły na muzyczny relaks. Dzieci zaprzyjaźniły się z muzyką klasyczną, która towarzyszy nam w trakcie zajęć, a instrumenty muzyczne stały się podstawą naszych przedstawień.

Okazją do rozbudzania zainteresowań dzieci sztuką teatralną było wyjście do Szkoły Muzycznej w Krakowie na przedstawienie „Podwodny świat” i Teatru Ludowego na przedstawienie „Kot w butach”. Oprócz walorów artystycznych bajek, klimatu i miejsca, w którym dzieci przeżywały przygody bohaterów, ważnym elementem odbioru był również morał bajki, do którego odwoływaliśmy się nieraz w naszych zajęciach. Zainspirowani grą aktorską także spróbowaliśmy naszych aktorskich umiejętności. Oprócz ról, które ćwiczyliśmy, musieliśmy przygotować dekoracje, stroje, rekwizyty. Zgłosiliśmy się do konkursu, w którym zdobyliśmy pierwsze miejsce!

Wycieczkę na Stadion Cracovii, na którym oglądnęliśmy przepiękną rewię na lodzie „Przygody Sindbada Żeglarza”, też długo zapamiętamy. Akrobacje i mistrzowska jazda na łyżwach, muzyka, światła złożyły się na wyjątkowe widowisko. Jednak nie próbowaliśmy zdobyć podobnych umiejętności, ale kto wie, czy nie zrobimy tego w przyszłości? Może wśród przedszkolaków znajdzie się taki, który zainspirowany jazdą figurową rozpocznie kiedyś łyżwiarską przygodę.

Centrum Edukacji Ekologicznej „Symbioza” rozbudziło w nas zaciekawienie światem przyrody. Dzięki niemu dowiedzieliśmy się o niezwyklej przyjaźni. Poznaliśmy leśne życie niewidoczne gołym okiem oraz sekrety

i tajniki świata przyrody, bo przecież każda przyjaźń zaczyna się od poznania. Wytężyliśmy wzrok, słuch i węch, aby z ogromną uwagą ruszyć w przygodę, dzięki której wiemy, o co chodzi w tej symbiozie... Na podstawie zdobytych doświadczeń w trakcie zielonych warsztatów wykonaliśmy las w słoiku. Wiedzą w tym zakresie (i nie tylko tym) podzielił się z nami Koordynator Ogrodów Społecznych w Krakowie pan Apolinary z Zarządu Zieleni Miejskiej. To on pokazał dzieciom, w jaki sposób „posadzić” las w słoiku.

Nasze dalsze wycieczki całodniowe nieustannie cieszą się popularnością. Pisanie kartki z kalendarza i odliczanie dni do wydarzenia było dobrym ćwiczeniem matematycznym. Przy tej okazji szkoliliśmy również cierpliwość, utrwalaliśmy zasady bezpiecznego zachowania się w trakcie wycieczki, rozmawialiśmy o miejscach, sytuacjach i przygodach, które na nas czekają.

Jedną z takich wycieczek był wyjazd do gospodarstwa agroturystycznego „Pszczółka”, w którym dzieci oprócz świetnej zabawy zdobyły mnóstwo umiejętności i duuużo wiadomości. To niezwykle miejsce, w którym gospodarze opowiedzieli nam nie tylko o fascynującej rodzinie pszczelej, ale także mieliśmy możliwość wziąć głęboki oddech w domku inhalacyjnym i samodzielnie zbudować domek pszczeli. Posmakowaliśmy miodu i poznaliśmy jego rodzaje, a także inne produkty wytwarzane przez pszczoły. Kisiliśmy kapustę, karmiliśmy domowe zwierzątka, hasaliśmy po sadzie, gryząc jabłka i śliwki. W ogrodzie poznaliśmy sposób wzrostu roślin, ich różnorodność i zasady opieki nad nimi. Gospodyni – pani Danusia nauczyła nas robić rogaliki z domowymi konfiturami, a pan gospodarz przedstawił nam swoją pasję i opowiedział nam, przy ogromnej makiecie wykonanej własnoręcznie, o żołnierskiej bitwie pod Raclawicami. Układaliśmy mapę Polski, poznawaliśmy regiony naszej ojczyzny, zaznaczając je odpowiednimi symbolami.

Wycieczka na Ranczo „Artemida” w Nowej Górze także wyposażała dzieci w wiele cennych wiadomości i wrażeń. To tu babcia Jadwiga zapoznała dzieci z ziołami, które mają magiczną moc, gdyż poprawiają naszą kondycję. Jedzenie przez dzieci zupy z pokrzywy w przedszkolu czy w domu raczej nie byłoby możliwe – tutaj dzieci prosi-

ły o dokładkę. Przedszkolaki nauczyły się także, jak zmieniać smak wody przy użyciu listków mięty, melisy czy rumianku. Poznały sposób wykorzystywania gęsiich piór, jak wytwarzało się mąkę i skąd bierze się mleko. Przejazdka bryczką po okolicy pozwoliła odkryć piękne widoki, a jazda na koniu dostarczyła zupełnie nowych doznań. Dużo radosnej zabawy, fascynujących opowieści i nowych umiejętności zasmakowaliśmy w indiańskiej wiosce na Rogatym Ranczu. Zadania drużynowe i uważne słuchanie poleceń wodza doskonalili nasz charakter. Wyjątkowość tego miejsca sprawiła, że mogliśmy się poczuć jak prawdziwi mieszkańcy Dzikiego Zachodu i zaspokoić potrzebę aktywnego wypoczynku na łonie natury.

Uważam, że **kluczową rolą wycieczek jest to, że wszystkie treści, wartości, informacje, doznania emocjonalne i poznawcze są przyswajane przez dzieci w sposób naturalny**. Pozwalają na bezpośrednie obcowanie ze środowiskiem, naturalnym otoczeniem i są źródłem trwałych wrażeń i spostrzeżeń niezbędnych do kształtowania się myślenia, pamięci, uwagi, tworzenia pojęć.

Wszystkie spacer, wyjścia i wycieczki, choć różnią się formą i założeniami, pozwalają doświadczać rzeczywistość wielozmysłowo – dziecko słucha, patrzy, bada, doświadcza, kojarzy fakty i organizuje tę wiedzę w zespół doświadczeń o świecie. Szeroki aspekt organizowanych przeze mnie wycieczek daje dziecku możliwość takiego poznawania środowiska i rzeczy. Sądzę, że wycieczka jest dziedziną ułatwiającą zaangażowanie dzieci w proces twórczego poznawania świata. Powoduje, że dziecko entuzjastycznie uczestniczy w zajęciach, które są dla niego fascynującą zabawą, atrakcyjną formą zdobywania wiadomości, a wiedzę zdobytą na wycieczkach wykorzystuje się do różnorodnej działalności dzieci.

Słowa kluczowe: wycieczki.

* * *



Edyta Mróz – dyplomowany nauczyciel wychowania przedszkolnego w Samorządowym Przedszkolu nr 131 „Stokrotka” w Krakowie, laureatka III miejsca w plebiscycie „Nauczyciel Roku 2019” i I miejsca w konkursie MCDN „Kreatywny Nauczyciel” (kategoria przedszkoli) w 2020 roku.

Powrót do Przeszłości

Barbara Olewińska
Agnieszka Kołodziej

Przedsięwzięcie edukacyjne pt. „Powrót do Przeszłości – wycieczka wraz z towarzyszącymi jej warsztatami” zajęło I miejsce w kategorii szkół podstawowych w XI edycji regionalnego konkursu Małopolskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli „Kreatywny Nauczyciel”.

W ubiegłym roku szkolnym w Szkole Podstawowej nr 1 im. Henryka Sienkiewicza przy Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Wolbromiu realizowano projekt edukacyjny „Powrót do Przeszłości” opracowany przez Barbarę Olewińską i Agnieszkę Kołodziej w ramach XI edycji regionalnego konkursu MCDN „Kreatywny Nauczyciel”. Wszystkie działania w zakresie tego projektu uzyskały dofinansowanie w postaci grantu „Społeczna Energia SumiRiko”, którego liderem była Ewelina Krzywda. Dzięki temu wsparciu obniżono koszty wycieczki dla piątoklasistów i zorganizowano szereg działań angażujących uczniów klas czwartych podczas stacjonarnej części wycieczki odbywającej się w nietypowej formie na terenie szkoły.

Uczestnicy projektu z ogromnym zaangażowaniem i zainteresowaniem

podejmowali kolejne zadania i wyzwania związane z poznawaniem dziejów i tradycji Śląska, Powstań Śląskich oraz historii PRL-u do roku 1989. Wszystkie założenia projektu skorelowano z podstawą programową i programem nauczania historii, geografii, języka polskiego, sztuki i wiedzy o najbliższym regionie.

Uczniowie wraz z opiekunkami wyjechali na wycieczkę do Muzeum Śląskiego w Katowicach na wystawę „Światło historii – Górny Śląsk na przestrzeni dziejów”. Podczas zwiedzania grupy uczniów szukały odpowiedzi do zadań zamieszczonych na kartach pracy opracowanych do tego celu przez nauczycielki. Taki sposób zwiedzania muzeum pobudza kreatywność i podnosi poziom świadomości kulturalnej. Podczas zwiedzania wystawy, które było jednocześnie formą zabawy w tzw. pod-

chody, piątoklasiści mogli np. porównać dawne urządzenia, sprzęty AGD do obecnych ekologicznych i energooszczędnych urządzeń, a także poznali sposoby pozyskiwania energii. Ponadto młodzi ludzie poszerzyli swoją wiedzę dotyczącą historii Powstań Śląskich i geografii Śląska.

W odległości 30 minut autokarem od Muzeum Śląskiego znajduje się Kopalnia Luiza w Zabrze, z najdłuższym w Europie podziemnym szlakiem wodnym liczącym 1100 m. Przewodnicy, posługując się gwara śląską, przedstawili proces wydobywania węgla jako głównego źródła energii i jednocześnie pokazali ogromną wartość tradycji górniczej i kultu górnictwa. Wizyta w kopalni przybliżyła uczniom gwarę Ślązaków. Atrakcją dnia był obiad w Barze Mlecznym stylizowanym na czasy PRL-u, w którym uczniowie podzieleni na nietypowe grupy o nazwach „Kotlety schabowe” i „Pierogi” mogli spróbować typowych dań śląskiej kuchni regionalnej.

W projekcie „Powrót do Przeszłości” uwzględniono ciekawe wykłady i prezentacje dla uczniów klas 4–5 przygotowane przez współpracujących ze szkołą rodziców i przyjaciółmi szkoły. Słuchacze dowiedzieli się, że dawniej dało się żyć bez komputerów i smartfonów, gdyż do zabawy wystarczyły kawałek gumy, kapsel bądź kamień. Kilka z przedstawionych propozycji znalazło zastosowanie na szkolnych korytarzach podczas przerw, a gra w „kółko krzyżyk”, „chłopa” lub „kapsle” stały się atrakcyjną formą relaksu.

Gwara używana przez przewodnika w Kopalni Luiza stała się inspiracją do zorganizowania „Konkursu tłumaczenia gwary śląskiej”. Grupa uczniów po



Taniec śląski – trojak, fot. A. Kołodziej

wysłuchaniu nagrania o „Damfmaszynie” – „Lokomotywie” czytanego przez Marka Szołtyska – śląskiego pisarza, tłumaczyła słowa z gwary na język literacki. Był to konkurs, który bardzo się dzieciom spodobał, a gwara śląska zapadła im głęboko w pamięć.

O tym, że taniec ludowy potrafi „wkręcić” każdego, mogli przekonać się uczniowie z naszej szkoły dzięki uczestnictwu w warsztatach tanecznych. Agnieszka Gołembowska-Karoń – kierownik i choreograf ZPiT Wolbromiaczy zapoznała młodych ludzi z elementami stroju śląskiego. Każdy mógł przymierzyć poszczególne części garderoby i sprawdzić się w roli ludowego tancerza, a także zatańczyć pod okiem profesjonalisty taniec śląski – trojak. Zabawie

tej przyglądał się zaproszony do szkoły fotograf, który wykonał sesję zdjęciową w dawnym stylu. Efekty sesji można zobaczyć na wystawie szkolnej.

Projekt spełnił oczekiwania miłośników rękodzieła podczas kreatywnych warsztatów plastycznych. Uczniowie pod okiem pani instruktor wykonali bombki techniką *decoupage* prezentujące Wolbrom dawniej i dzisiaj oraz budynek szkoły w przeszłości i współcześnie. Warsztatom towarzyszyła degustacja tradycyjnych potraw śląskich przygotowanych przez rodziców specjalnie na tę okazję.

Realizacja projektu „Powrót do Przeszłości” była niezwykle interesującym i inspirującym przedsięwzięciem. Dla uczniów ciekawą przygodą dotyczą-

cą przeszłości, dla nauczycieli i zaangażowanych przedstawicieli społeczności lokalnej powrotem do dzieciństwa.

Słowa kluczowe: projekt edukacyjny.

* * *



Barbara Olewińska – wicedyrektor i nauczycielka języka angielskiego w Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Wolbromiu.



Agnieszka Kołodziej – nauczycielka sztuki, informatyki, edukacji wczesnoszkolnej i wychowawca świetlicy w Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Wolbromiu.

Nowa publikacja Wydawnictwa Uniwersytetu Łódzkiego

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego poleca książkę Iwony Czaj-Chudyby *Myślenie krytyczne w edukacji*, która ukazała się w serii *Edukacja dla Mądrości*.

Współczesny zalew informacji medialnych wymaga kształcenia i krytycznego podejścia do nich już od najmłodszych lat. Zmiany społeczno-kulturowe oraz technologiczne przyczyniły się do narastania poczucia niepewności i zagubienia wobec doniesień medialnych. Autorka książki zauważa ten problem i zwraca uwagę na konieczność zaszczepienia uczniom nawyku intelektualnej odwagi, uważności i zadawania pytań już na etapie szkoły podstawowej. Przygotowała propozycje metodyczne, zawierające ćwiczenia kształtujące samodzielne myślenie, ocenianie, rozwiązywanie problemów oraz podejmowanie uzasadnionych wyborów. Prezentowane projekty i scenariusze zajęć dostosowane są do dzieci w klasach 1–3 oraz 4–8.

Publikacja pokazuje, jak w obliczu współczesnej inwazji mediów ważna jest umiejętność krytycznego myślenia w związku z rozszerzeniem znaczenia

pojęcia krytyki, które nie obejmuje dziś tylko oceny widowisk teatralnych czy różnego typu wydarzeń, ale także wartościowanie, analizowanie zjawisk, wypowiedzi w Internecie.

Przy okazji autorka porusza kwestię hejtu i mowy nienawiści. Kolejne rozdziały tłumaczą, czym jest myślenie krytyczne, jakie są rodzaje krytycyzmu, dlaczego boimy się krytyki i jak rozwijać myślenie krytyczne u dzieci.

Seria *Edukacja dla Mądrości* prezentuje praktyczne zastosowania koncepcji o tej samej nazwie, autorstwa amerykańskiego psychologa Roberta J. Sternerga. Zakłada ona, że człowiek rozwija się w toku aktywności prowadzącej do budowania harmonii wewnętrznej z uwzględnieniem dobra innych. Warunkiem osiągnięcia efektu oddziaływania nauczycieli i wychowawców jest organizowanie sytuacji edukacyjnych sprzyjających rozwojowi potencjalnych zdolności, wartościowemu zachowaniu



i podejmowaniu działań zmierzających do odkrywania i realizowania wartości.

Więcej o książce: <https://wydawnictwo.uni.lodz.pl/produkt/myshenie-krytyczne-w-edukacji/>

Słowa kluczowe: myślenie krytyczne.

* * *

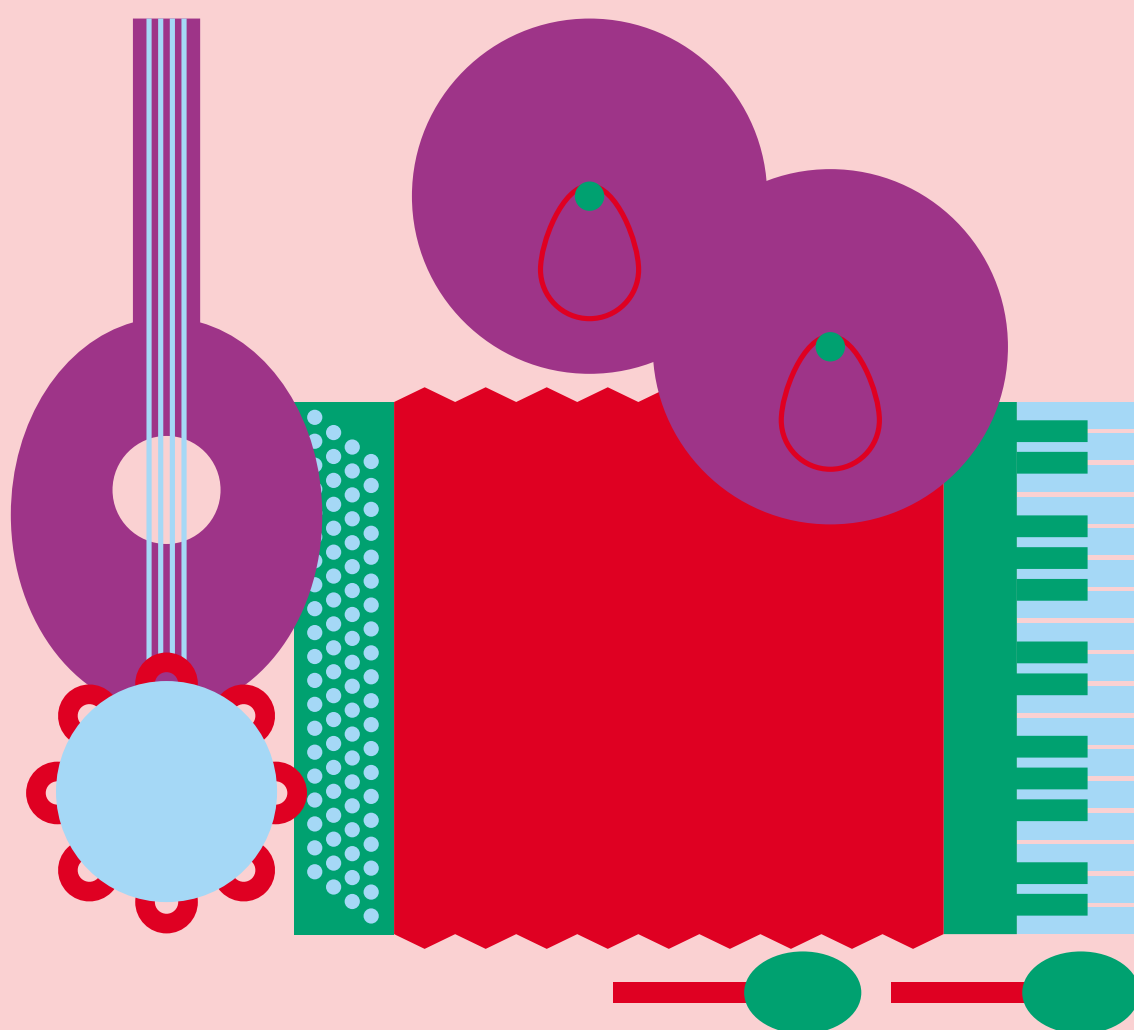
Marzena Gawłowska – promocja i kontakt z mediami, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

IV OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA DLA NAUCZYCIELI MUZYKI

MUZYKA KLASYCZNA

W POWSZECHNEJ EDUKACJI MUZYCZNEJ

SZTUKA WYKONANIA. MUZYKA POLSKA



20–21 LISTOPADA 2020

muzeum.nifc.pl

Zapraszamy do korzystania z oferty edukacyjnej Małopolskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli

www.mcdn.edu.pl

MAŁOPOLSKIE CENTRUM DOSKONALENIA NAUCZYCIELI

ul. Lubelska 23, 30-003 Kraków
tel. + 48 12 623 76 46, + 48 12 623 76 56; fax + 48 12 623 77 41
www.mcdn.edu.pl
e-mail: biuro@mcdn.edu.pl

Ośrodek w Krakowie

ul. Garbarska 1, 31-131 Kraków
tel. + 48 12 422 14 49, +48 12 422 86 13 w. 35; fax +48 12 261 31 60
www.krakow.mcdn.edu.pl
e-mail: bok.krakow@mcdn.edu.pl
BIURO OBSŁUGI KLIENTA: tel.: +48 12 422 14 49; tel. kom. 513 042 381

Ośrodek w Nowym Sączu

ul. Jagiellońska 61, 33-300 Nowy Sącz
tel. +48 18 443 71 72, + 48 18 443 80 81 w. 23
tel./fax +48 18 443 71 72 w. 18
www.nowysacz.mcdn.edu.pl
e-mail: bok.nowysacz@mcdn.edu.pl
BIURO OBSŁUGI KLIENTA: tel.: +48 18 443 71 72 w. 25; tel. kom. 513 042 386

Ośrodek w Oświęcimiu

ul. Bema 4, 32-600 Oświęcim
tel. +48 33 844 43 14; fax +48 33 844 42 93
www.oswiecim.mcdn.edu.pl
e-mail: bok.oswiecim@mcdn.edu.pl
BIURO OBSŁUGI KLIENTA: tel.: +48 33 844 43 14 w. 33; tel. kom. 513 042 427

Ośrodek w Tarnowie

ul. Nowy Świat 30, 33-100 Tarnów
tel. +48 14 688 88 10, fax +48 14 688 88 11
www.tarnow.mcdn.edu.pl
e-mail: bok.tarnow@mcdn.edu.pl
BIURO OBSŁUGI KLIENTA: tel.: +48 14 688 88 10 w. 118; tel. kom. 513 042 389

